

หนังสือไตรนิกาย

พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ สิริจันโท (จันทร์)

วัดบรมนิवास

เป็นผู้เรียบเรียงตั้งแต่เป็นพระญาณรักขิต

พ.ศ. ๒๔๔๘

คุณทองคำ ชรรมาชีวะ

กับ

พระยาศรีบัญชา (ทวน ชรรมาชีวะ)

พิมพ์ในารพระราชทานเพลิงศพ

เจ้าคุณพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ สิริจันโท (จันทร์)

ณวันที่ ๓๐ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๗๕

พิมพ์ครั้งที่ ๓๐๐๐ ฉบับ

หนังสือไตรนิกาย

พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ สิริจนฺโท (จันทร์)

วัดบวรนิเวศ

เป็นผู้เรียบเรียงตั้งแต่เป็นพระญาณรักจิต

พ.ศ. ๒๔๔๗

คุณทองคำ ชรรมาชีวะ

กับ

พระยาศรีบัญชา (ทวน ชรรมาชีวะ)

พิมพ์ในารพระราชทานเพลิงศพ

เจ้าคุณพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ สิริจนฺโท (จันทร์)

ณวันที่ ๓๐ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๗๕

พิมพ์ครั้งที่ ๓๐๐๐ ละบัว

พิมพ์ที่
โรงพิมพ์บำรุงนุกุลกิจ
ถนนบำรุงเมือง ในพระนคร
ตุลาคม ๒๔๗๕

ไตรนิกาย

จะกล่าววิธีทางปฏิบัติของพุทธบริษัท ผู้เห็นภัยในวัฏฏะ ที่
เป็นไปอยู่โดยมากทุกวันนี้ แตกต่างเป็น ๓ นิกาย นิกายหนึ่งถือว่า
การประพฤติกุศลทั้งสี่ ก็เพื่อให้เป็นนิสัยบ้จจย เพราะเห็นว่า
ชาติหนึ่งคนเป็นผู้อาภัพ เกิดไม่ทันพุทธกาล ดั้นเขตต์มรรคผลแล้ว ฯ

นิกายหนึ่ง ถือว่าพุทธศาสนามียังมีอยู่ ชื่อว่าพระพุทธ
พระธรรม พระสงฆ์ ยังมีอยู่ การประพฤติกุศลทั้งสี่ ก็เพื่อ
ความดีนทุกข์ ในปัจจุบันอย่างเดียวน ฯ

อีกนิกายหนึ่ง จะถือว่าใช้พุทธกาลดั้นเขตต์มรรคผลก็ไม่ว่า
หรือถือว่าพุทธศาสนามียังมีอยู่ ถ้าตั้งใจประพฤติตามคงจะได้จะถึง
ก็ไม่ว่า ถือว่าทำไปดีกว่าไม่ทำ ได้เพียงชั้นไหนก็ยินดีเพียงชั้นนั้น
สุดแล้วแต่อุปนิสัยบ้จจยจะบันดาล ฯ

จบนิกาย

ฉัทธา ความเชื่อพระพุทธศาสนา ๑ วิริย ความเพียรตาม
พระพุทธศาสนา เป็นไปในกายแต่จิตต์กล้า ๑ สติ ความระลึกใน
อารมณ์ตามพระพุทธศาสนา ๑ สมาริ ความตั้งจิตต์เดิมในอารมณ์
อันเดียวตามพระพุทธศาสนา ๑ ปัญญา ความรู้ทั่วตามเป็นจริง ตาม
พระพุทธศาสนา ๑ ธรรมประเภททั้ง ๕ นี้เรียกว่าอินทริย์ เพราะ
เป็นอวัยวะให้สำเร็จกิจตามประสงค์ ของผู้ให้บริบูรณ์ในคน

ดีทชา วิริย ตติ สมาริ ปัญญา แปลว่า ความเชื่อ, ความ
เพียร, ความระลึก, ความตั้งใจ, ความรู้ทั่ว, & อย่างนี้อย่าลืม
จำให้มั่น

จบอินทรีย์

ทุกขที่ควรจะครอง คือปัญจุปาทานชั้น ความยึดถือชั้น
โดยอาการ ๕ อย่าง นีรูป นีเวทนา นีตัณญา นีสังขาร นีวิญญาณ
อุปาทาน คือความยึดถือ^๕เองเป็นคันทุกข ความยึดถือชั้น
เรียกว่าอุปาทานชั้น ถ้าจะแจกอุปาทานตามอาการที่ยึดถือ แยก
ต่างออกไปเป็น ๔ ตามพระสูตร คือกามุปาทาน การยึดถือ
ด้วยอำนาจของกาม ๑ ตีตัพัตตูปาทาน การยึดถือด้วยอำนาจของ
คิดแต่ตัว ๑ ทิฏฐูปาทาน การยึดถือด้วยอำนาจของความเห็น ๑
อัตตวาตูปาทาน การยึดถือด้วยอำนาจของวาทะของคน ๑ เพราะ
ได้กล่าวในเบื้องต้นว่าอุปาทานเป็นคันทุกข จะต้องอธิบายให้เข้าใจ
เพื่อผู้ปริบรณด้วยอินทรีย์จะเปิดของทุกขได้บ้าง

กามุปาทาน การยึดถือด้วยอำนาจของกาม กามแปลว่า
ความรัก, โกรธ, ปราถนา, ชอบใจ, ถ้าจะ^๕ขันธ์ของกามต้องแบ่ง
เป็นภายในภายนอก ขันธ์ประวัติซึ่งนิยมว่าของคนมีเกศาเป็นคัน
ชื่อว่าภายใน เหลืออินทรีย์ที่มีวิญญาณก็ตามไม่มีวิญญาณก็ตาม
ชื่อว่าภายนอกชั้น

ความรัก, โกรธ, ปราถนา, ชอบใจ, ในชั้นประเภทเหล่านี้

นั่นทั้งต้นด้วยอาการว่า นั่นเป็นเรา นั่นเป็นของ ๆ เรา นั่นเป็น
 ตัวตนแก่นสารของเรา หรือถือนั่นเป็นคนอื่น นั่นเป็นของ
 คนอื่น นั่นเป็นตัวตนแก่นสารของคนอื่น หรือถือนั่นเป็นของ
 อุปโลก บริโลก หรือต้นไม้ภูเขาเป็นต้น หรือการเกิดตาย
 ไม่ปรากฏาไม่พอใจในวัตถุนั้น ๆ ก็ตามความยึดถือเหล่านั้นทั้งต้น
 ตกอยู่ในกามุปาทาน ถ้าจะกล่าวตามที่เข้าใจกันโดยมาก รูป
 เสียง กลิ่น รส เครื่องสัมผัสเป็นวัตถุที่คงของกาม ความยินดี
 ยินร้าย ความชอบใจ ไม่ชอบใจ ความโสมนัส โทมนัส ก็ชื่อ
 ว่ากาม เพราะเป็นชาติอุปาทานด้วยกัน ย่นลงไปให้สั้นคือความ
 ยึดถือในวัตถุนั้น ๆ มีวิเศษเป็นต้น ด้วยอำนาจของความรักใคร่
 ปรากฏาชอบใจ หรือไม่รักใคร่ ไม่ปรากฏา ไม่ชอบใจก็ตาม
 ชื่อกามุปาทานทั้งต้น กามุปาทานนี้เป็นต้นทุกข์เงื่อนไข ๑
 ติดพันอุปาทาน การยึดถือด้วยอำนาจของสัตว์เดรัจฉาน ที่
 หมายความว่า ปรกติของกายวาจาใจ วัตรหมายความว่า
 การประพฤติดด้วยกายวาจาใจ

กิริยามารยาทอันเรียบร้อย ถ้าวัดถ้อยคำอันอ่อนหวาน คิด
 การที่มีประโยชน์ ประกอบด้วยเมตตากรรณาเป็นลักษณะของศีล
 การประพฤติดด้วยกาย คือไหว้พระหรือหนึ่งดำริแต่เดิรจกรม
 แต่บัดกวาดบริเวณวิหารแต่เจดีย์ แต่ทำสามัคคีกรรม มีกราบไหว้
 แต่ทำวัตรปฏิบัติอุปัชฌายะอาจารย์เป็นต้น การประพฤติดด้วยวาจา

คือ ตัวคนหรือแสดงธรรม หรือบอกอรรถแปลแก้ไข หรือ
 ตัววิงวอนแสดงธรรมวิญญูณต่าง ๆ ตามเรื่องที่ตนนับถือ สำเร็จ
 ด้วยวาจาทั้งสิ้นเป็นต้น

การประพฤติกด้วยใจ คือระดัดถึงสิ่งที่ตนนับถือต่าง ๆ มี
 ทาน ศีล ภาวนา สมณะ วิบัติธนา เป็นต้น

การประพฤติกด้วยกาย วาจาใจอย่างทั้งสามเป็นลักษณะ
 ของวัตร

การยึดถือศีลแต่วัตรนั้น ๆ ชื่อว่าสัตตัตถุปาทาน แบ่งการ
 ถือศีลแต่วัตรออกเป็น ๒ ถือโดยเชื่อต่อผู้อื่นหรือเชื่อต่อแบบแผน
 แด่ศาสดาเป็นต้น เป็นลักษณะของศีลแต่วัตรแท้ เป็นเงื่อนไข ๑

ถือโดยเชื่อต่อความรู้สึกความเห็นของตนเอง ดังเห็นคุณของ
 ศีล เห็นโทษของทุศีล เห็นคุณของวัตร เห็นโทษของผู้ไม่วัตร
 หรือเห็นตามสภาพว่า มีเกิดต้องมียาย มีเบญจขันธ์ต้องมีทุกข์
 ทุกข์เกิดเพราะอุปาทาน ความยึดความถือ ถ้าละอุปาทานเสีย
 แล้วความทุกข์จะมีมาแต่ที่ไหน ดังนี้ เป็นต้น

การยึดถือในศีลแต่วัตรแต่สภาพธรรม ด้วยอำนาจแห่งความ
 รู้ ความเห็นของตนเองเป็นลักษณะแห่งทิฏฐุปาทาน เป็นเงื่อนไข ๑

การยึดถือวาทะถ้อยคำโวหารของตนเอง ดังผู้ถือวาทะที่เรา
 กล่าวมานี้ เป็นถุก เป็นดี เป็นที่สุดทุกข์ หรือถือวาทะที่เรากล่าว
 มานี้เป็นผิดไม่ดี ไม่เป็นที่สุดทุกข์ ในถ้อยคำที่เรากล่าวเป็นธรรม

ก็คือนิยามที่ดี หรือเป็นข้อคัดค้านที่ดีญาณใดอันหนึ่งที่ดี
ย่อมจะมีอาการ ๓ คือ ดีถูกต้องได้เปรียบอย่าง ๑ ไม่ดีไม่ถูก
เสียเปรียบอย่าง ๑ ไม่ดีไม่ชั่วไม่เสียเปรียบไม่ได้เปรียบอย่าง ๑

ก็เมื่อเราระลึกถึงถ้อยคำนั้น ๆ ย่อมอาจที่จะให้เกิดความดีใจ
เสียใจ เกิดสุข เกิดทุกข์ ด้วยการยึดถือวาทะถ้อยคำโหวารของคน
เพราะเหตุนี้ ท่านจึงจัดการยึดถือวาทะถ้อยคำโหวารของ
ตนเองว่าเป็นลักษณะแห่งอติวาทุपाทานเป็นเงื่อนไข ๑ อุปาทาน
แปลว่าการยึดถือเกาะเกี่ยว เมื่อยังมีอยู่ในสิ่งใดแก่ผู้ใด ผู้นั้น
ก็คงไม่พ้นทุกข์ได้เป็นแน่แท้ ไม่ต้องสงสัย

จบอุปาทานวิภาค

ทางดับอุปาทานจะมีอื่นจาก คีต, สมาริ, บัญญา, ไม่มี
เพราะเหตุนี้ จำต้องศึกษาของคีตของสมาริของปัญญาให้เข้าใจ
คีตก็มีหลายประเภท คือคีต ๕ คีต ๘ คีต ๑๐ คีตพระปาฏิโมกข์
สมาริ คือ ขณิกสมาริ อุปจารสมาริ อปฺปนาสมาริ บัญญา คือ
โลกียบัญญัติ โลกุตตระบัญญัติ อาการของ คีต สมาริ บัญญา
ย่อมแตกต่างกันหลายอย่างหลายประการดังนี้

จบไตรสิกขา

คำอธิบาย โดยปจฺจนาถวิสัชนา

ธกฺวาทยาจารย์ กถาถามขึ้นว่า ดีตพัตของท่านอยู่ข้างยู่
มากแก่ให้ดี

ขอถามในข้อคั่นก่อนในนิกายทั้ง ๓ ที่เห็นว่าสันเขตคัมมรคผล
หรือเห็นว่าคำสอนยังมีอยู่มรรคผลก็ยังมีอยู่ หรือเห็นว่าจะมีอยู่
ก็ตามไม่มีก็ตาม ทำไปดีกว่าไม่ทำนั้น ท่านประวาที่จะถือตาม
นิกายไหน ?

ประวาทยาจารย์ตอบว่า ถือตามทั้ง ๓ นิกาย

ธ. ถามว่า คนเดียวถือทั้ง ๓ นิกายจะถืออย่างไร ?

ป. ตอบว่า ในนิกายที่ ๑ ซึ่งเห็นกันว่าตนเป็นผู้อภักดิ์ เกิด
ไม่ทันพุทธกาล สันเขตคัมมรคผลแล้ว เพราะอุปไม่มีนิสัยปัจจุบัน
ชอบใจ เห็นจริงด้วยแต่เชื่อว่า สัทธา วิริย สติ สมภา
ปัญญา ที่เรียกว่าอินทรีย์นั้นแหละ คงจะเป็นตัวอุปนิสัยปัจจุบัน ใน
ชาตินี้เราเกิดมาทันพุทธศาสนาไม่ควรประมาณ ควรจะรีบทำ
อุปนิสัยปัจจุบัน ให้แก่กตาคัมมรอบ ถึงแม้ว่าจะไม่ได้มรรคผล
ก็ตาม คิดอย่างนั้นจึงได้ตั้งใจบำรุงอุปนิสัยปัจจุบัน ชื่อว่าถือตาม
นิกายที่ ๑

ในนิกายที่ ๒ ซึ่งเห็นกันว่า พุทธศาสนายังมีอยู่ ก็ชื่อว่า
พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ มรรคผลยังมีอยู่ ก็เห็นจริงด้วย

เพราะเชื่อว่า ผู้ได้สำเร็จมรรคผล ถึงในครั้งพุทธกาลก็ดี หรือต่อ ๆ มาก็ดี ก็คงประพฤติกตามโอวาทคำสอนของพระพุทธเจ้า^๕นั่นเอง พระพุทธเจ้าคงจะไม่หิบบมรรคผลแจกให้แก่สาวก ดังเราแจกมัจจุตทุเรียน^๕ไปน่ะแหละ เมื่อท่านก่อน ๆ ได้รับมรรคผลด้วยพุทธโอวาทอันใด โอวาทนั้นเราประพฤติกตามก็คงจะได้บรรดุมรรคผลเหมือนท่านเหล่านั้นแหละ คิดอย่างนี้เมื่อตั้งใจบำรูกุณิธยบัจจัยคือ ด้ทธา วิริย ด้ติ ด้มาธิ บัญญา กัถิ หรือตั้งใจบำเพ็ญบรรดาสิ่งที่เปนกุศล มีทานศีลภาวนาเป็นต้น ก็ไม่ปรากฏนามนุญด์มบัติ สวรรค์ดมบัติ ทั้งในชาติหนึ่งแต่ชาติหน้า จะทำได้ก็เพื่อประโยชน์ตนประโยชน์ท่าน แต่เพื่อความพ้นทุกข์เท่านั้น คิดอย่างนี้ทำอย่างนี้ ชื่อว่าถือตามนิกายที่ ๒

ในนิกายที่ ๓ ซึ่งเห็นกันว่าทำไปดีกว่าไม่ทำ จะได้จะถึงเพียงนั้นไหนก็สุดแต่กรรมจะให้ผลก็ชอบใจเห็นจริงด้วย เชื่อต่อคำที่ว่าการกุศลทั้งนั้นทำไปดีกว่าไม่ทำ ถือเอาเป็นกฎ เมื่อบำเพ็ญความเพียรคือทานศีลภาวนาเจริญดมถะวิปัสสนาเกิดโถด้ชะระความเก็ยจรวาน มีความเพียรอันที่ถอยในกิจกุศลอันใด ก็ได้เตือนใจของตนว่าทำดีกว่าไม่ทำ ทำดีกว่าไม่ทำ ความอดุด้หะก็มีกำลังขึ้นเพราะเชื่อต่อนิกายนี้ ความคิดความเห็นอย่างนี้^๕ชื่อว่าถือตามนิกายที่ ๓

ด้. ด้ว่า ด้ธู! ด้ธู!

ด. ถามในปฐมสมโพธิ ที่พระพุทธเจ้าเสด็จไปโปรดอุรุเวศ
กัถสัป กับทั้งบริวารพันหนึ่ง ให้ได้ ต่อมอัครธรรมเพียงพระ
โสดาปัตติผล แล้วบรรพชาด้วยเอหิภิกขุ แล้วพระองค์พาไป
ยังกระยาดีละประเทศ คอยอินทรีของท่านเหล่านั้นให้แก่วรรณ
คณครจะรับเทศน์มาก่อน คือเมื่อพระองค์ทรงเห็นว่าอินทรีของท่าน
เหล่านั้น แก้วรอบแล้ว คณครจะรับเทศน์แล้ว พระองค์จึงได้เรียก
ประชุม ทรงแสดงอาทิตตปริยายสูตรดังนี้ ในคำที่ว่าคอยอินทรี
ในที่นั้น จะเป็นอินทรี & มีสัตว์อินทรีเป็นต้น ดังในภาคที่ ๒
ของหนังสืออินทรีหรือ ?

ป. ตอบ. เข้าใจว่าคงเป็นอินทรี & นั้นเอง เพราะเป็นของ
บ่มให้แก่ใจหอมได้

ด. ถาม. บ่มอินทรีจะบ่มอย่างไร ?

ป. ตอบ. ถ้าเราหมั่นดู หมั่นฟัง หมั่นตรอง ในธรรม
ประเภทนั้น ๆ เป็นลักษณะของวิริย เกิดความเชื่อความจริงใจขึ้น
ในธรรมประเภทนั้น ๆ เพราะการดูการฟังการตรองเป็นลักษณะ
ของดีทรา เมื่อดีทราความเชื่อความจริงใจเกิดขึ้นในธรรมเงื่อนใด
ความเพียรก็เกิดขึ้นในธรรมเงื่อนนั้น เมื่อดีทราวิริยเกิดขึ้นแล้ว
ดีก็ตั้งมั่นเมื่อดีตั้งมั่นแล้ว จิตก็เปี่ยมสมาธิ เมื่อสมาธิมีขึ้นแล้ว
ก็เป็นทางมาของปัญญา เมื่อปัญญาบริบูรณ์แล้วก็เป็โอกาสของ
วิมุติมรรคผล คำที่ว่าบ่มนั้นก็คือความทำให้มากขึ้นนั่นเอง

ด. ดูนทร์ ภัณฑะ ดูนทร์ ภัณฑะ

ด. พังดูอุปาทานที่ท่านแสดงนั้น อยู่ข้างสูงมากส่วนการอุปาทานฟังเข้าใจได้ความดี แต่สิ่งผิดอุปาทานนั้น ยังกระไรอยู่ท่านตรึกตรองแน่ใจหรือ ?

ป. ท่านสังเกตอาจารย์สั่งด้วยในสิ่งผิดข้อไหน ?

ด. ในข้อที่ว่า ปรมัตถ์ของกายวาจาใจอันเรียบร้อยเป็นศีล การประพฤติดด้วยกายวาจาใจ มีกราบไหว้แด่หนึ่งสัมมาทิเป็นต้น แด่สวดมนต์แด่ธรรมเป็นต้น แด่ระลึกถึงสิ่งที่ตนนับถือมีพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ หรืออารมณ์ของสมณะวิปัสสนาเป็นต้น ชื่อว่าวัตร

ถ้าหากว่าสิ่งผิดอย่างที่ท่านกล่าวมานี้ เป็นประเภทของศีลวัตร เป็นที่ตั้งของอุปาทานแล้วไซ้ พระโศกตามันทุกกลเห็นจะรักษาศีลแต่ประพฤติวัตรมีกราบไหว้ แด่หนึ่งสัมมาทิหรือแด่ธรรมสวดมนต์ หรือระลึกถึงพุทธานุคุณแด่อารมณ์ของสมณะวิปัสสนาเป็นต้น เห็นจะไม่ได้ละซี

ป. ทำไมท่านจะรักษาศีลประพฤติวัตรไม่ได้

ด. ก็ท่านจะสักกายทิฐิ วิจิกิจา สิ่งผิดปรามาธ ขาดจากสันดานแล้ว ท่านจะประพฤติอย่างไรได้

ป. ข้าพเจ้าแสดงสิ่งผิด ซึ่งเป็นประเภทที่ตั้งของอุปาทานต่างหาก ท่านกลับตั้งโทษเห็นไปเองว่าข้าพเจ้าแสดงสิ่งผิดผิด

ข้าพเจ้าไม่ได้พูดไปถึงพระโศก ด้กิตาหา พุดจำเพาะที่คงของ
อุปาทานเท่านั้น หรือท่านด้กิตาหาจารย์ เห็นว่าคึดแด้วรัอย่าง
แด้งมานั้นไม่เป้นที่คงของอุปาทาน พ้นจากอำนาจอุปาทานก็ว่าไป

๔. การยัดถ็อจับค้องคึดแด้วรัเหล่านั่มม้อย กัดกอยในดักขณะ
อุปาทานนั้นเอง จะพ้นอย่างไรได้

ป. ในข้อยข้าพเจ้าได้แบ่งไว้แด้วในเงื่อนดัดพัคอุปาทาน ว่า
ยัดถ็อคึดแด้วรัเหล่านั่มด้วยเชื่อค้อผู้อื่น หรือเชื่อค้อค้ำรา แด
การคาคคะเนเป้นดัดพัคอุปาทานแท้ หมายความว่าประพคิโดย
อาการโง่ จะพ้นวิดิยอุปาทานอย่างไรได้

๔. แบ่งกถ้าวแด้วอุปาทานอย่างเดี่ยวได้คความละ กัด่วนดัดพัค
ที่พระโศกาคะได้นั้น อ้นจากดัดพัคที่กถ้าวมานั้น หรือดัดพัคอย่างนั้นเอง

ป. ดัดพัคอย่างนั้นก็ได้ อย่างอื่นก็ได้ ไม่เห็นมีทางด่งดัยอะไร
เป้นแด้จะถุกตามประด่งคที่ทำนกถ้าวไว้หรือไม่ถุก รับประกันั้นได้

แด้ค้องขอถามเป้นปฏิปุจณาก่อน เพราะพุดอยในอุปาทาน
อย่างเดี่ยว ทำนด้กิตาที่ โฟดไปหีบด่งโยชนธรรม ซึ่งเป้นวิดิย
ของพระโศกาคัดคิมรรคละได้ชาคัชนมาคคักัน กัดักกายทิกฐิ ที่
พระโศกตามรรคละได้นั้น ทำนด้กิตาที่เข้าใจว่ากระไร ?

๔. ข้าพเจ้าเข้าใจว่า ก่อนแด้พระอริยมรรคยังไมเกิด ทำน
ยัดถ็อว่าเบญจันท์เป้นคัคคณ ครันพระอริยมรรคเกิดชัน ประหาร
อุปาทานชาคดงไปควั้งหนึ่ง ก็รัเท่าเบญจันท์โดยดภาพเป้นแด้คัก

ว่าเบญจฉนธ์เท่านั้น เบญจฉนธ์ไม่ใช่ตัวคนแท้ อย่าง^๕นั้นชื่อว่าท่าน
ตะลึงกายทิฏฐิได้

ป. ก็เมื่อท่านจะเบญจฉนธ์เสียแล้ว ท่านผู้เป็นพระโสดาบัน
ไปอยู่กับอะไร ?

ด. อ้อ คำที่ว่าตะนั้นก็เป็นแต่สัมมตวิหการพูดเข้าใจกันในพวก
ผู้ช่วยกันเท่านั้น

ถ้าจะให้ได้รับความทั่วกัน ก็คือท่านรู้เท่าเบญจฉนธ์ โดยสภาวะ
ใช้ตัวคนดีตัวบุคคล ขาดจากการยึดถือเบญจฉนธ์ว่าเป็นคนเป็น
ของ ๆ คนเท่านั้น แล้วก็ต้องอาศัยเบญจฉนธ์ แต่เรียกว่าสักกาย
นิโรธเป็นที่อยู่ต่อไป กว่าจะแตกจะทำลาย

ป. คราวนี้พูดกันถึงสัตว์ได้ละ ส่วนสักกายทิฏฐิ ถือว่า
เบญจฉนธ์เป็นคนเป็นของ ๆ คน ครั้นพระอรियมรรคเกิดขึ้นแล้ว
ความถืออย่างนั้นก็ขาดไปด้วยกำลังพระอรियมรรค เป็นแต่รู้เท่า
เบญจฉนธ์ แล้วก็ต้องอาศัยเบญจฉนธ์อยู่อย่างเดิม ส่วนสัตว์ได้
ก่อนแต่พระอรियมรรคยังไม่เกิด ก็รักษาคือ คืออาการปรกติ
เรียบร้อยของกายวาจาใจ แล้วก็ประพฤติวัตร คือการประพฤติดี
ด้วยกายมีกราบไหว้แด่สิ่งสมมติธรรมเป็นต้น ด้วยวาจามี
สวดมนต์แต่แต่ธรรมเป็นต้น ด้วยมีใจระลึกถึงพุทธานุคุณ แด
อารมณ์ของสมณะแต่วิปัสสนาเป็นต้น เมื่อยังไม่ได้บรรลुพระอรिय
มรรคท่านก็ถือว่าท่านรักษาคือ ท่านประพฤติวัตรท่านระลึกถึงพุทธานุ

ทิกุณ ท่านระลึกถึงอารมณ์ของสัมมะวิบัติสันนา คือเป็นของ ๆ ท่าน
 วัตรเป็นของ ๆ ท่าน พระพุทฺธ พระธรรม พระสงฆ์ สัมมะวิบัติสันนา
 เป็นของ ๆ ท่าน ครั้นท่านได้บรรดาศักดิ์มรรคแล้ว ท่านละสักกาย
 ทิฏฐิได้แล้ว คือแต่วัตรจะเอาไปไว้กับใคร ก็ต้องละทิ้งแต่วัตร
 ด้วย คำที่ว่าละนั้นก็แปลแต่สมมติโวหารเท่านั้น ตั้งใจความก็คือนึก
 เท่าว่าทิ้งแต่วัตร พระพุทฺธ พระธรรม พระสงฆ์ สัมมะ วิบัติสันนา
 ไม่ใช่ของใครเท่านั้น

ส่วนเบญจขันธ์ระชาดได้ ว่าไม่ใช่คนไม่ใช่ของ ๆ คน แล้ว
 ก็ต้องอาศัยเบญจขันธ์อยู่ สัตว์พืชระชาดได้แล้ว ก็ต้องอาศัย
 สัตว์พืชนั้นและอยู่ ถ้าไม่มีสัตว์วัตรเป็นเครื่องอาศัยอยู่เป็นผิด
 ถ้ามีสัตว์วัตรเป็นเครื่องอาศัยอยู่เป็นถูก เพราะเหตุนี้พระอรีย
 บุคคล จึงไม่มีอาการแปลกจากบุคลชน ท่านตถวาที่จะเห็นด้วยหรือ
 ยังสงสัยอย่างไรว่าไป

ด. ข้อที่ท่านปรวาทะเกไชยแจ่มแจ้งถึงความสงสัย แต่ข้อที่ยัง
 ไม่แตกก็ยังสงสัยอยู่ ตั้งวิจิตรพิจารณาความเคลือบแคลงสงสัย พระ
 ใดคาท่านจะได้แล้ว ท่านจะมีต้องอาศัยวิจิตรพิจารณาอยู่อย่างสักกาย
 แต่สัตว์พืชนั้นหรือ?

ป. ความรู้เท่าถึงสงสัย จึงชื่อว่าระชาความสงสัย ระชาขันธ์
 อายตนะ นามรูป คือสัตว์วัตร ชื่อว่าถึงสงสัยจึงต้องมีประมาณ
 เมื่อรู้เท่าสักกายแต่สัตว์พืชนั้นแล้ว ก็ชื่อว่าระชาความสงสัย

ได้แล้ว ส่วนร่างกายแต่สิ่งผิด ซึ่งเป็นสิ่งสงสัย ยังเป็นไปอยู่ที่ต้อง
อาศัย แต่อยู่ด้วยความสงสัย

ด. พอฟังได้ ไหนได้พูดกันถึงสิ่งโยชน์แล้ว ต้องพูดต่อไป
อีกสักหน่อย ในสิ่งโยชน์ต่อไปที่ว่าละการวาทะพยานาจาก
ต้นตานั้น จะมีข้ออาศัยการวาทะพยานาอยู่ต่อไป อย่างไร
สิ่งโยชน์ ๓ เบื้องต้นหรือ?

ป. ไม่ต้องอาศัย เพราะการวาทะพยานาเป็นแต่สิ่งผิดก็เกิด
ถึงโดยปรกติละไม่ได้ จะนับว่าเป็นสิ่งอาศัยก็ไม่ชอบ เป็นแต่
ชาติอนุสัยสิ่งผิด เกิดขึ้นเมื่อไรก็ทำจิตให้เรวร้อนขึ้นแล้ว ก็
ดับไปโดยธรรมชาติของคน ครั้นถ้าถึงพระจริยมรรคตัดรากแล้ว
กล่าว คืออนุสัยขาดแล้ว การวาทะพยานาไม่มีที่พึ่งต่อไปจึงมี
โวหารว่าละหรือรู้เท่าที่เท่าเท่านั้น คือพ้นจากความเกี่ยวเกาะ
ถ้าการวาทะพยานาไม่ถึงใจอยู่ ก็ชื่อว่าละไม่ได้ ยังคงเกี่ยวเกาะ
อยู่ เมื่อยังมี การเกี่ยวเกาะอยู่ก็ชื่อว่า เป็นผู้ไม่รู้เท่าการวาทะ
พยานาที่ละแล้วยังไม่ได้

ด. พักพอเข้าใจได้บ้าง ดงเห็นความว่าทำความรู้เท่าสิ่งโยชน์
ได้แล้ว ถึงสิ่งโยชน์นั้นจะอยู่ระดับก็ตามไม่เป็นข้อสำคัญ เป็นข้อ
สำคัญอยู่ที่ไม่เกี่ยวเกาะเท่านั้น อย่างนั้นหรือ

ป. ถูกตะ

ด. ถ้าอย่างนั้นสิ่งโยชน์ของบน ก็เห็นจะถือเอาเนอความ

อย่างเดียวกันนะซี?

ป. อย่างนั้น แต่ตั้งโยชน์จะเป็นเบ้องคำเบ้องบนักตาม ไม่
เป็นวิสัยที่เราจะคิดคาดคะเนตงเนื้อเห็นเอาตามใจ

ที่แสดงมานี้ ก็อาศรัยพระปริยัติซึ่งกันพอเปนเงา ๆ ไว้เท่านั้น
เพราะการตั้งโยชน์เป็นวิสัยของพระอริยมรรค คือเป็นอาณิสต์
ของพระอริยมรรคโดยส่วนเดียว

ด. ด่าๆ ด่าๆ ดุนทร ภัณฑะ ดุนทร ภัณฑะ

ท่านปรวาทักถั่วแก่ในประเภทแห่งดีดพิศ แดอุปาทานตลอด
ถึงการตั้งโยชน์น่าฟัง พอแก้ดีดพิศหฤทธิฐูปาทานถอยขึ้นมาเอง
แต่อย่างไรต้องอธิบายอีกสักหน่อย เพราะคำที่ว่าเชื่อต่อความรู้
ความเห็นของคนเอง จนถึงที่สุดเห็นการระอุปาทานได้เป็นพันทุกข
ก็ยังเป็นทิวฐูปาทานอยู่ จะทำอย่างไรจึงจะพ้นอุปาทานได้?

ป. ตัวอุปาทานเป็นสภาพอันเดี่ยย ใช่วิสัยโลกียบัญญัติ
จะตัดให้ขาดได้ เป็นวิสัยของโลกุตระมรรค โลกุตระบัญญัติ
จะตัดให้ขาดได้ ถึงในอรรถวาทูปาทานก็เหมือนกัน ต้องเข้าใจสภาพ
ของอุปาทานไม่ใช่บุญไม่ใช่บาป ถ้ายึดถือสิ่งที่เป็นบาปก็เป็นบาป
ถ้ายึดถือสิ่งที่เป็นบุญก็เป็นบุญ ถ้ายึดถือสิ่งที่ไม่เป็นบุญไม่เป็นบาป
ก็ไม่เป็นบุญไม่เป็นบาป ในกามุปาทานมีส่วนกุศลอยู่ข้างจะน้อย
ส่วนดีดพิศอุปาทาน ทิวฐูปาทาน และอรรถวาทูปาทาน ถ้ามกไป
ในลัมมาทิวฐิ ลัมมาดังกับไป ลัมมาวาจา ลัมมากัมมันโต เป็น

กุศลด่วน ถ้าตกไปในฝ่ายมิจฉาทิฏฐิ มิจฉาลังกับไป มิจฉาวาจา
มิจฉากัมมัคโค เป็นอกุศลแท้ จะเกลียดอุปาทาน ก็ไม่ชอบ
จะรักอุปาทานก็ไม่ชอบ จะไม่เกลียดไม่รักก็ไม่ชอบ ต้องอาศัย
อุปาทาน ละอุปาทาน การละเดี๋ยวจะละเอาเองก็ไม่ได้ ต้องบำรุง
อริยมรรคให้เกิดขึ้นอย่างเดียวจึงจะละได้

ด. การบำรุงอริยมรรคจะต้องทำอย่างไร ?

ป. การบำรุงอริยมรรคต้องบำเพ็ญศีลสมาธิปัญญา คัดคงศีล
สมาธิปัญญาแปดตัว ต้องบำรุงศีลแปดตัวให้เต็มที่ เข้าใจว่าอริย
มรรคคงเกิดเอง

เปรียบดังพวงกรองน้ำตาต ต้องการให้เมาไม่ต้องเอาของเมา
ทำ เอาแต่เบ็ดดอกไม้ หรือผลไม้ที่มีรสฝาด ๆ แห้งในกระบอก
เมื่อรสหวานรสฝาดกินกันเต็มที่แล้ว ชาติุเมาเกิดขึ้นเองอันฉันทิ
ผู้ต้องการอริยมรรคอริยผล. จะเอาอริยมรรคอริยผลที่ไหนมา ต้อง
ประกอบศีลแปดตัวให้เต็มที่ อริยมรรคอริยผลคงเกิดขึ้นเอง

ด. คราวนี้เปนโอกาสอันดี ขอท่านปรวาท โปรดแก้ไขศีล
สมาธิปัญญา ซึ่งเป็นอวยวะแห่งอริยมรรคพอเปนทางปฏิบัติ

ป. ศีลสมาธิปัญญา ก็เปนของแพร่หลายในหมู่พุทธบริษัท
อยู่แล้ว จะขอชี้แจงแค่พอสังเขป ศีลก็คือศีล ๕ ศีล ๘ ศีล ๑๐
ศีลพระปาฏิโมกข์ ตามที่เคยประพาดิรรักษากันมา ไม่เห็นมีข้อที่จะ
สงสัย รักษาดีประเภทใดก็ให้จริงเท่านั้น ในศีลทุกประเภทมี

อาการรักษาเป็น ๓ อย่าง คือรักษาที่ตนนอกอย่าง ๑ รักษาที่ตนใน
อย่าง ๑ รักษาที่กลางอย่าง ๑

ด. ที่ตนนอก ที่ตนใน ที่กลาง รักษาอย่างไร ?

ป. ที่ตนนอกคือรักษาที่โดยเชื่อต่อผู้อื่น หรือเชื่อต่อแบบแผน
คำราตามที่เราว่า ถ้าใครรักษาที่ตน หรือบวชได้บุญมาก รักษา
โดยอาการอย่างนี้ บัญญัติไวหว่ารักษาที่ตนนอก ดังคำว่า โดกา
ธิปไตย

รักษาที่ตนในนั้นคือไม่เชื่อต่อผู้อื่น เห็นว่าการรักษาที่ตน ก็เพื่อ
กำจัดกิเลสความชั่วอย่างที่ยาบ ให้พ้นจากกายวาจาใจ จะเว้น
จากความชั่วสิ่งใดก็เพราะเห็นโทษในความชั่วสิ่งนั้น ดังเว้นจากการ
ฆ่าสัตว์ ก็เพราะรู้ชัดว่าสัตว์มีชีวิตเป็นของรัก เราเห็นใจเขา
ดังนั้นจึงเป็นต้น เห็นคุณในการงดเว้นจากโทษนั้น ๆ ดัง
เห็นคุณในการเว้นจากฆ่าสัตว์ ตนก็ได้รับความเย็นใจเพราะจิตต์
คิดฆ่าไม่มี สัตว์อื่นทั้งโลก ก็ถือว่าได้รับความสุขเพราะพ้นความ
รังเกียจ ว่าท่านผู้นี้ไม่ฆ่าสัตว์ การรักษาด้วยเห็นโทษแต่คุณ
เฉพาะตนอย่างนี้ บัญญัติไวหว่ารักษาที่ตนใน ดังคำว่า อัคคา
ธิปไตย

รักษาที่กลางนั้น คือสิ้นความเห็นนอกแต่ใน เพราะรู้จัก
ธรรมชาติของสิ่ง อาการที่เป็นปรกติของกายวาจาใจ เป็น
ธรรมชาติที่ตนอยู่เอง การที่รักษานั้นเป็นอุบายที่จะทำกายวาจาใจ

ไม่ให้เสียปรกติ ปรกตินั้นหมายความว่า สภาจะหรือธรรมดาดังกรกฎก็เป็นปรกติด่วนรูป เวทนาจึงเป็นปรกติด่วนเวทนา สัญญาก็เป็นปรกติด่วนสัญญา สังขารก็เป็นปรกติด่วนสังขาร วิญญาณก็เป็นปรกติด่วนวิญญาณ เมื่อรู้ส่วนปรกติของเบญจขันธ์อย่างนี้ ก็เข้าใจได้ในการรักษาให้เป็นปรกติ เพราะเบญจขันธ์คิดเนื่องเป็นอันเดียวกัน จึงเกิดมีวิธีการเดียวปรกติได้ จนถึงฆ่าสัตว์ตัดทวารเป็นต้น การรักษาก็เพื่อเกี่ยกันกายวาจาให้ปรกติก้อยตามสภาพ ไม่ให้วิการไปในทางชั่วทางทุจริตเท่านั้น การรักษาโดยสภาจะปรกติธรรมดาอย่างนี้มีบัญญัติไวหว่ารักษาคือกลางดังคำว่า ธรรมาธิปไตย

รักษาคือประเภทไหนก็ตาม ถ้ารักษาดังปรกติก่อนมีอันดังกล่าวนั้นอาจจะเป็นบาทของสมณะวิบัติได้

จบประเภทศีลวิภาค

ส่วนสมาธิก็มีประเภทมาก ดั้นคาดแพร่หลายในเหล่าพุทธบริษัทจะแดงแต่พอเป็นสังเขป

ผู้มีศรัทธาปราณจะเจริญสมาธิ เมื่อได้พบปะครูอาจารย์ที่ท่านมีสมาธิหรือพบแบบแผนชีวิตสมาธิ โดยวิธีแต่ละประเภทต่างๆ ตามถัทธิของคนๆ เมื่อต้องการแต่อย่างร้ายเงี้ยว จะทำถัทธิใดก็ทำไป บรรดาสมาธิย่อมมี เอกัคคตารมณ์เป็นเขตต์แดน เมื่อจิตคักกเอกัคคตารมณ์แล้ว ย่อมเป็นปัจจุคตัง รู้จำเพาะตน อุดดำห์ทำ

ให้เป็นวดีคือให้ชำนานู เมื่อเอกัคคตารมณชำนานูคดองแคว่
ค้แล้ว ชื่อว่าผู้มีแก้วดาร์พคักอยู่ในเงอมมือ แม้จะปราณ
มนุษย์ดัมบคั ดัวรรคดัมบคั นิพพานดัมบคั ก็คงจะดำเร้จตาม
อุปนิตย

แต่สภาพของดัมมาธิ ที่เปนเอกัคคตารมณนั้นแบ่งเปน ๒ ถ้า
จิตค้เปนหนึ่งในอารมณของดัมมาธิเปนครังเปนคราว นิตหนึ่งหนอย
หนึ่งแต่ก็ก่อกอนจากอารมณเรียกว่าชณิกดัมมาธิ

ถ้าจิตค้เปนหนึ่งในอารมณของดัมมาธิช่า แต่ชำนานูมากจน
ดัมคควรเปนบาทของประถมณาน แต่เปนบาทของวิปัสสนาได้
เรียกว่าอุปจารดัมมาธิ

ในดัมมาธิทั้ง ๒ นักวิคคก วิจาร ปัตติสุข เอกัคคตาเหมือนกับ
ประถมณาน ต่างกันแต่หยาบแต่เตอียดเท่านั้น เพราะชณิกอุปจาร
ยังไม่บริบูรณ์ด้วยวดี จึงเปนอุปปนาไม่ได้ ถึงอย่างนั้นอุปจาร
ดัมมาธิก็อาจเปนบาทของประถมณาน เมื่อพระโยคาวจรหม้อมจิตค้
ขึ้นล่องค้ณานค้องมีบริกรรมอุปจารอนุโลมโคตรภูก่อน ค้อไปจึง
เปนวิคิขององค้ณาน

ส่วนอุปจารดัมมาธิเปนบาทของวิปัสสนานั้น ค้อบ่าเพ็ญอุปจาร
ดัมมาธิเกิดขึ้นแล้ว ค้องหม้อมจิตค้ซึ่งมีอารมณของดัมมาธิขึ้น
พระไตรคัถษณญาณตามดัมคควรแก่ปราณ เพราะจิตค้ที่เปน
ดัมมาธิแล้วนั้น เปรียบคังผ้าที่ฟอกแล้วย้อมคควรแก่น้ำย้อมตาม

ประสงค์นั้นใด จิตต์ที่สมาธิพอกแล้ว ก็ย่อมควรแก่น้ำย้อมมากว่า
 คือฉนวนแลวบีบัดดนาเหมือนฉนวนนั้น ผู้จะเจริญสมาธิต้องรู้จักสมาธิ
 อย่าเห็นไปว่าสมาธิเป็นของฤๅษี ปฏิพพาชก หรือเป็นของพระ
 พุทธเจ้า อย่าเห็นว่าเป็นของภายนอกพุทธศาสนา หรือเป็นของ
 ภายในพุทธศาสนา ให้เห็นว่าชาติ สมาธิ เป็นสภาวะธรรมอยู่
 อย่างหนึ่ง เป็นของกลางไม่ใช่ของใครทั้งนั้น แต่เป็นของประณีต
 สุขุมเดี่ยด มีสัมผัสเป็นสุขน่าน้ำจรรย ถ้าผู้ใดทำให้เกิดให้
 มีในจิตต์แล้ว อาจดำเร่กิจตามท่ตนต้องประสงค์ แต่ไม่ต้องกลัว
 ที่จะไปเกิดเป็นพรหมลูกพักลูกแฝง เพราะเป็นของให้ดำเร่ตาม
 ความประสงค์ของตนเอง การทำสมาธิถ้ามีครูแนะนำได้เป็นการดี
 ถ้าไม่มีจะอาศัยแบบแผนก็ได้ เพียงเข้าใจในสติปัฏฐาน ๔ เป็นพอ
 ด้วยสติปัฏฐาน ๔ เป็นอารมณ์ของสมาธิแท้ สติปัฏฐาน ๔ นั้นแบ่ง
 ออกเป็น ๒ ภาค คือ เป็นภายในภายนอก ภายในภายนอกจิตต์เป็น
 ภายใน ธรรมารมณ์เป็นทั้งภายในภายนอก ถ้าหมายกายแต่เวทนา
 แลจิตต์เป็นรูปธรรมนามธรรม ธรรมารมณ์ก็ภายใน ถ้า
 หมายอย่างอื่นมีกลิ่นรสสัมผัสเป็นต้น ธรรมารมณ์ก็ภายนอก ถึง
 จะภายในภายนอกอย่างไรก็ดี สติปัฏฐาน ๔ คงกลมเกลียว
 เป็นอันเดียวกัน จะแตกพรากจากกันแต่ถนัดถื่นน้อยเป็นอันไม่ได้
 เมื่อสติตั้งเป็นหนึ่งอารมณ์อันใดโดยความจริงรู้ลึกในอารมณ์นั้น
 ว่าสติปัฏฐาน ๔ ประชุมพร้อมในที่อันเดียวกัน เมื่อเข้าใจอย่างนี้จะ

ระลึกในตมหายใจเข้าออก เป็นเครื่องผูกมัดดีแต่อย่างเดียวกันได้
 ทำไปจนให้เกิดอุคคหปฏิกากหรืออุปจารอุปมาเพื่อเป็นบาทของ
 วิปัสสนา ผู้ที่จะเจริญสมณะพึงมีสติรักษาตวงนำไว้สำหรับตัว
 เพราะจิตตั้งดีความเพียรของเดี่ยยดแล้ว บางท่านจะมีอารมณ์เป็น
 ที่พึงกตวียังนักเกิดขึ้นบ้าง หรืออารมณ์เป็นที่พึงเกลียดชังนักบัง
 เกิดขึ้นบ้าง หรืออารมณ์เป็นที่น่ารักชังนักบังเกิดขึ้นบ้าง หรือ
 อารมณ์เป็นที่น่าชังชังนักบังเกิดขึ้นบ้าง ผู้ทำความเพียรอย่ากดขี่
 ส่วนแต่อย่างขาดเกินส่วน พึงมีพระไตรลักษณ์กำกับอยู่เสมอ ว่า
 อารมณ์นี้ไม่เที่ยงเกิดขึ้นแล้วจักดับไปเป็นธรรมดา เมื่อดำเนิร
 ด้วยสติอยู่อย่างนี้กรรมฐานของท่านจะพึงสำเร็จได้ตามปรารถนา
 แต่พึงเข้าใจสภาพของสมาธิอีกอย่างหนึ่ง เพราะสมาธิหมายความว่า
 จิตคิดดีมีอารมณ์อันเดียว ถ้าจิตคิดดีมีอารมณ์อันเดียวเป็นสมาธิ
 แล้วต้องเข้าใจว่า สมาธิเป็นกตางเป็นไปได้ทั้งฝ่ายกุศลอกุศลถึงวิค
 วิจารณ์ปิตุส เอกัคคตา ซึ่งนับว่าเป็นองค์ของฌานก็คงเป็นไปได้ทั้ง
 ฝ่ายกุศลอกุศล ในที่มาต่างๆ ซึ่งท่านแสดงประเภทแห่งสมาธิ ท่าน
 แสดงแต่ประเภทแห่งกุศลสมาธิอย่างเดียว เพราะจะให้ตรงกับคำว่า
 สัมมาสมาธิเท่านั้น เพราะเหตุสมาธิเป็นดีภาวะธรรมที่เป็นกตางแท้
 อาจให้สำเร็จประโยชน์แก่ผู้เจริญให้เกิดให้มีได้ตามปรารถนา เหตุ
 ที่ท่านเป็นบัณฑิตทั้งหลายมีพุทธบุคคลเป็นต้น ก็ต้องอาศัยแต่
 สรรเสริญมิได้คัดค้าน แต่ต้องเข้าใจว่าท่านสรรเสริญแต่ส่วนสัมมา

ธรรมิเท่านั้น เหตุนี้เราเหล่าพุทธบริษัท พึงอุทิศให้เจริญธรรมิให้
เกิดใหม่ จะได้เป็นบาทของวิบัติสันดานต่อไป แต่อย่าคิดธรรมิ
เป็นอันขาด

จบธรรมิวิภาค

จะแสดงลัทธิปัญญาพอสังเขป เพราะที่มาต่าง ๆ ซึ่งแสดงทาง
ปัญญา มีประเภทเป็นสอง ๒ ปัญญาพิจารณาเห็นความเกิดและ
ความดับของสังขารเป็นปัญญาอย่างต่ำ ปัญญาพิจารณาเห็นทุกข์
สมุทัยนิโรธมรรคเป็นปัญญาอย่างสูง หรือโลกีย์ปัญญาเป็นอย่างต่ำ
โลกุตตระปัญญาเป็นอย่างสูง ปัญญาศัพท์แปลว่ารู้ทั่ว วิญญาณ
ศัพท์แปลว่ารู้พิเศษ วิชชาศัพท์แปลว่ารู้แจ้ง วิบัติสันดานศัพท์แปลว่า
เห็นแจ้ง ศัพท์ที่แปลว่ารู้มากดังเมธศัพท์ มติศัพท์ สติศัพท์
ปัญทิตศัพท์ เวทนาศัพท์ ตัญญาศัพท์ เป็นต้นถึงใจความว่ารู้ด้วย
ผู้จะบำเพ็ญทางปัญญาพึงเข้าใจว่า สัมมตินามทั้งสี่อันแต่ความรู้ดี
ความเข้าใจเป็นประมาณอย่าหลงตามสัมมติ ในหนังสือเล่มนี้จะยก
สัมมตินาม คือปัญญานกต่างพอให้เข้าใจเท่านั้น ในเบื้องต้นเมื่อ
บำเพ็ญศีลแต่ธรรมิทั้ง ๒ ให้เกิดใหม่แล้ว ควรจะตรึกตรองให้เกิด
ปัญญารู้ทั่วในเบญจขันธ์ คือให้รู้ทั่วในรูปในอากาของรูป ให้
รู้ทั่วในนามแต่อาการของนาม รูปนี้หมายความว่าประชุมแห่งธาตุ
ทั้งสี่เป็นก้อนอันหนึ่ง ทนแก่ร้อนแต่หนาวไม่ไหว ชื่อว่ารูป อากา
ของรูปนี้ถ้าจะบรรยายก็มากนักจักกล่าวแต่สังเขป ส่วนที่เป็น

กตมๆยาวประมาณศอกเศษ สัมมคติเรียกกันว่าตัวแดงแตกบัญญัติ
 ดำชา คือสีพระแดงแฉ่นแดงาแต่จะอย่างๆ นับเป็นอาการของ
 รูปคงเป็นรูปหนึ่ง ส่วนนามไม่มีตัวเป็นแต่รู้ ด้วยสัญญาที่มีแต่ชื่อ
 ปรากฏอยู่เป็นลักษณะ

ส่วนอาการของนาม คือเวทนาได้แก่สุขทุกข์ อุเบกขาสัญญา
 ความจำหมาย สังขารความคิดอ่านตรึกตรอง วิญญาณความ
 รู้วิเศษต่างๆ เหล่านี้เป็นอาการของนาม รูปเดนามทั้ง ๒ อย่าง
 ประชุมเข้าเป็นอันเดียวกัน เรียกว่าตัวคนสัตว์บุคคลเราเขา โดย
 สัมมติริูป ๑ นาม ๑ หรือรูป ๑ นาม ๑ โดยอาการ เรียกว่าเบญจ
 วัณห์ คือ วัณห์ ๕ วัณห์ ๕ นั้นแต่ละเมื่อมีอุปาทานอยู่เป็นเรา ความ
 เป็นจริง วัณห์ ๕ เป็นธรรมชาติเกิดขึ้นแล้วก็ดับไป ส่วนรูปก็ดับ
 ตามสภาพของรูป ส่วนนามก็ดับตามสภาพของนาม ไม่เที่ยงมีเกิด
 ดับแปรไปเป็นธรรมดา เป็นทุกข์เพราะอุปาทาน เป็นอนัตตาตาม
 สภาพ ความเกิดดับแปรไปเป็นของเที่ยง ถอนอุปาทานออกได้
 เป็นสุข รู้ตามสภาพเป็นอนัตตา ความเป็นจริงนามรูปไม่ใช่เรา
 เราไม่ใช่นามรูป เป็นแต่เนื่องด้วยนามรูป ถ้าเห็นว่านามรูปเป็นเรา
 ก็ชื่อว่านามรูปซึ่งเป็นปัจจุบันนี้เป็นปัจจัย คายแล้วต้องเกิดอีกถ้า
 ไปตกอยู่ในดีดัดตะกัฏฐิ ถ้าเห็นว่านามรูปไม่ใช่เรา คายแล้วต้อง
 ดุญตกอยู่ในอุจเฉททิฏฐิ ความเกิดแตกความตายเป็นหน้าที่ของนาม
 รูปต่างหาก ใช้น้ำที่ของเรา ให้คนดูตัวเราให้พบตรึกตรองให้เห็น

ตามความเป็นจริงอย่างไร ชื่อว่าเห็นความเกิดแต่ความดับเป็น
ปัญญอย่างต่ำ

การพิจารณาเห็นนามรูปมีความเกิดขึ้นแต่ดับไป เป็นชาติทุกข์
อยู่โดยธรรมชาติเป็นของจริงด้วย เป็นของควรกำหนดจริงด้วย
แต่ได้กำหนดจริงด้วย เป็นสังขะที่ ๑ แต่เห็นความยึดถือเกิดแต่
คันหาหมื่อนามรูปเป็นมุต เป็นตัวทุกข์จริงด้วย แต่เป็นของควรระ
เดี่ยจริงด้วย แต่ได้ระเดี่ยจริงด้วยเป็นสังขะที่ ๒ แต่เห็นความยึด
ถือเกิดแต่คันหา หมื่อนามรูปเป็นมุตดับจริงด้วย แต่เป็นของควร
ทำให้แจ้งจริงด้วย แต่ได้ทำให้แจ้งจริงด้วย เป็นสังขะที่ ๓ ใน
สังขะทั้ง ๓ ควรกำหนดนามรูปโดยสภาพทุกข์ แต่ระอุปาทานการ
ยึดถือเกิดแต่คันหาหมื่อนามรูปเป็นมุต คือตัวสมุทัย แต่ทำให้แจ้ง
ซึ่งการละหรือการดับสมุทัย คือนิโรธเป็นอริยมรรคปฏิบัติจริง
ด้วย และเป็นของควรให้เกิดใหม่จริงด้วย แต่ได้ให้เกิดได้ใหม่
จริงด้วย เป็นสังขะที่ ๔ คำว่าปัญญาเห็น ๔ สังขะนี้ ท่านนับเป็น
ปัญญอย่างสูง

ถ้าจะแบ่งโลกีย์ปัญญา โลกุตตระปัญญา วิปัสสนาปัญญา
อันใด เบื้องต้นแต่เห็นนามรูปเป็นของเกิดดับ ตลอดจนถึงเห็น
สังขะทั้งสี่แจ้งชัดขึ้นแก่ตน ตามภูมิเพียงส่วนรวบในปริยัติเท่านั้น
แต่วิราคอริยมรรคยังไม่ปรากฏ ชื่อว่าโลกีย์ปัญญาทั้งสี่ คือแต่
วิราคอริยมรรคเกิดขึ้นแล้วไปจึงเป็นโลกุตตระปัญญา การกล่าว

มานถึงยักยาวก็จริง คงนับว่าดังเชปอยู่นั่นเอง เพราะไม่ได้แสดง
ถึงวิถัจฉิต ถึงนับว่ากต่างดังเชปก็ชื่อว่ากต่างยักยาวอยู่นั่นเอง
เพราะวิถัจฉิตได้เตรียมยักยาวอย่างทักต่างมาน

ในเบื้องต้นได้กล่าวไว้แล้วว่า คีต สมาริ บัญญาเป็นดัง
สำคัญ มาตอนปลายดูเหมือน คีต สมาริ บัญญาหายไป ทุกซ์
สมุทัยนิโร กับคำที่ว่า คีต สมาริ บัญญา ไม่ได้ต่างกัน
สิ่งใดเป็นทุกซ์ สิ่งนั้นเป็นสมุทัย สิ่งใดเป็นสมุทัย สิ่งนั้นเป็นนิโร
สิ่งใดเป็นนิโร สิ่งนั้นเป็นมรรค สิ่งใดเป็นคีต สิ่งนั้นเป็นสมาริ
สิ่งใดเป็นสมาริ สิ่งนั้นเป็นบัญญัติ สิ่งใดเป็นบัญญัติ สิ่งนั้นเป็นมรรค

อุคธหะคิต อุคธหะครอง ให้หนึ่งผุด จึงหยุดคิด

จบบัญญัติ วิภาค

ด. รับว่าสารุกันเเต สารุกันเเต ควรฟังควรครอง แต่หน้า
ดังลียฟังไป ๆ ดูเหมือนมรรคผลเป็นของไม่ดี ถึงกับเหตอกิน ขอ
ฟังอีกสักหน่อยเถิด มรรคผลนิพพานเป็นของยังมีจริงหรือ?

ป. ถ้าเบญจขันธ์เป็นที่ตั้งแห่งทุกซ์มีจริง ค้นหาอุปาทาน
ผู้ทุกซ์มีจริง ความดับค้นหาอุปาทานมีจริง มรรคผลก็คงมีจริง
ถ้าของเหล่านี้ไม่มี มรรคผลก็คงไม่มีเป็นแน่

ด. ก็พากันเข้าใจได้ว่าเป็นของมีจริง เพราะบัญญัติมรรค
ผลนิพพาน ที่เบญจขันธ์ฟังดูก็น่าคิดน่าครอง แต่ยังเป็นห่วงอยู่
นิดหน่อย ขอถามคน ๆ อีกก่อน ถานิพพานบัญญัติที่เบญจขันธ์

แล้ว ส่วนสัณฺฑิ คือ เทวดา อินทร พรหม จะมีตบฏบัญญัติที่
เบญจฉนฺธิหรือ ?

ป. จะบัญญัติที่ไหนอีกเล่า อย่าว่าแต่สัณฺฑิเลย ถึงนรก
ก็ต้องบัญญัติที่เบญจฉนฺธิด้วย

ด. ถ้าอย่างนั้นขอฟังสัณฺฑิพนฺธิพพานสักหน่อยเถิด

ป. ต้องฟังแต่เพียงเล็กน้อย รูป เสียง กลิ่น รส เครื่อง
สัมผัสอารมณ์ของใจ ส่วนที่เป็นอิฏฐารมณฺเป็นที่ตั้งแห่งสุขเวทนา
ทั้งสี่ ซึ่งเป็นส่วนกามาวจร หรือกามธาตุแต่รูปที่พ้นจากส่วน
กามธาตุ เรียกว่ารูปาวจร แลวิญญาณธาตุ ส่วนที่พ้นจากรูป
ธาตุเรียกว่าอรุปาวจร

ทั้งถ้าวามันตมฺมคติเรียกกันว่าสัณฺฑิ แต่มิได้บัญญัตินอก
จากเบญจฉนฺธิ ตัดใจความให้สั้น กามโลก รูปโลก อรูปโลก
มีพร้อมที่เบญจฉนฺธิ ในโลกทั้ง ๓ นั้น ส่วนเป็นอิฏฐารมณฺ เป็นที่
ตั้งแห่งสุขเวทนาเป็นสัณฺฑิ ส่วนเป็นอิฏฐารมณฺเป็นที่ตั้งแห่ง
ทุกขเวทนา เป็นนรก

ที่เบญจฉนฺธินั่นเอง ส่วนที่พ้นจากโลกทั้ง ๓ นั้น เป็นอมตโลก
หรือนิพพานธาตุ

ด. ฟังดังชอบกต น่าเชื่อผิดจากความเข้าใจมาแต่เดิม ถ้า
อย่างนั้นตามที่เคยได้ยินได้ฟังมาว่า ชาวสัณฺฑิชนฺจากุมดาวังดี
เป็นคณฺประกอบด้วยรูปตมฺบัตฺ ทิพกามารมณฺ อุดมไปด้วยกามสุข

เป็นที่ปรีดีเปรมเกษมด้านต์ทุกวันคืน อายุนั้นพ้นพ้นเป็นเขตต์จะ
ไม่^๕หรือ ถ้า^๕ก็ออก^๕เป็น^๕ห้วง^๕ลึก^๕หน้อย^๕ ที่^๕ยังไม่^๕พอ^๕ใจ^๕นิพพาน^๕นั้น^๕
ก็^๕ด้วย^๕เหตุ^๕นั้น^๕แหละ

ป. จะมี^๕ก็ตาม^๕ไม่^๕มี^๕ก็ตาม^๕หา^๕พยาน^๕มิ^๕ได้^๕ แต่^๕ท่าน^๕ดึก^๕ว่า^๕ทนาย^๕จารย์^๕
เคย^๕ได้^๕ฟัง^๕อาทิตย^๕คปริ^๕ยาส^๕ด^๕ุคร^๕พุท^๕ทภา^๕ดิ^๕ค^๕หรือ^๕ไม่^๕

ด. เคย^๕ได้^๕ฟัง^๕

ป. คำ^๕ที่^๕ว่า^๕ “ ราค^๕ค^๕ุค^๕ินา โท^๕ธ^๕ค^๕ุค^๕ินา โม^๕ห^๕ค^๕ุค^๕ินา ฯ อา^๕ทิต^๕ค^๕ุค^๕ุค^๕ิน^๕
ว^๕ทา^๕มิ ” ด^๕ัง^๕นี้^๕เข้า^๕ใจ^๕ความ^๕ว่า^๕กระ^๕ไร^๕ ?

ด. เข้า^๕ใจ^๕ความ^๕ว่า^๕ รา^๕คะ^๕ ความ^๕กำ^๕หนด^๕ โท^๕ธ^๕ระ^๕ ความ^๕ข^๕ัง^๕โก^๕ร^๕ธ^๕
โม^๕ห^๕ระ^๕ ความ^๕ห^๕ด^๕ง^๕ ชา^๕ติ^๕ความ^๕เก^๕ิต^๕ ข^๕รา^๕ ความ^๕แก่^๕ ม^๕ร^๕ณะ^๕ ความ^๕ต^๕าย^๕
โธ^๕กะ^๕ ความ^๕แ^๕ห^๕ง^๕ใจ^๕ ป^๕ริ^๕เท^๕วะ^๕ ความ^๕บ^๕ั่น^๕เพ^๕ื่อ^๕ ท^๕ุก^๕ข^๕ ความ^๕ท^๕น^๕ยา^๕ก^๕
โท^๕ม^๕น^๕ธ^๕ ความ^๕เล^๕ีย^๕ใจ^๕ อุ^๕ป^๕าย^๕าส^๕ ความ^๕ค^๕ับ^๕แ^๕ก^๕ัน^๕ใจ^๕ พ^๕ระ^๕ด^๕ัม^๕มา^๕
ด^๕ัม^๕พ^๕ุท^๕ร^๕เจ้า^๕ท^๕ร^๕ง^๕ค^๕ร^๕ด^๕ิ^๕ว่า^๕เร^๕าก^๕ด^๕่า^๕ว^๕า^๕ของ^๕เห^๕ด^๕้าน^๕เป็น^๕ไฟ^๕ของ^๕ร^๕้อน^๕ มี^๕
ความ^๕ร^๕ุ่ง^๕เร^๕ื่อง^๕แ^๕ด^๕ัน^๕ด^๕ัง^๕นี้^๕

ป. ความ^๕เข้า^๕ใจ^๕นั้น^๕ก็^๕ถูก^๕แ^๕ล้ว^๕ ใน^๕เห^๕ด^๕่า^๕เท^๕ว^๕ค^๕า^๕อิน^๕ท^๕ร^๕พ^๕ร^๕หม^๕น^๕ัน^๕
พ^๕้น^๕จ^๕าก^๕ไฟ^๕เห^๕ด^๕้าน^๕นั้น^๕แ^๕ล้ว^๕หรือ^๕ยัง^๕ ?

ด. จะ^๕พ^๕้น^๕ที่^๕ไ^๕หน^๕เ^๕ด^๕่า

ป. เอ^๕อ^๕ ก็^๕เม^๕ื่อ^๕ร^๕ู้^๕ย^๕ู่^๕ว^๕า^๕ดี^๕ค^๕ว^๕ไฟ^๕ไ^๕หม^๕ไฟ^๕ด^๕น^๕อย^๕่^๕ท^๕ุก^๕เม^๕ื่อ^๕เช^๕่น^๕น^๕
ค^๕ว^๕ร^๕จะ^๕เป็น^๕ห^๕่วง^๕ด^๕้วย^๕หรือ^๕ ที่^๕มัน^๕ไ^๕หม^๕มา^๕แ^๕ด^๕ว^๕ก็^๕พ^๕อ^๕ค^๕อย^๕่^๕แ^๕ด^๕ว^๕มิ^๕ใช่^๕หรือ^๕ แ^๕ด^๕
ย^๕ัง^๕ไม่^๕พ^๕อ^๕ใจ^๕จะ^๕ค^๕้อง^๕ย^๕อม^๕กระ^๕โ^๕ด^๕เข้า^๕ไฟ^๕ค^๕่อ^๕ไป^๕อ^๕ีก^๕ เข้า^๕ใจ^๕ว^๕า^๕ค^๕น^๕ง^๕หรือ^๕

ฉลาดเจ้า พระพุทธเจ้าตรัสว่าของเหล่านั้นเป็นไฟ เมื่อเรายังเห็น
ว่าเป็นของดินของดีอยู่ ก็ชื่อว่าไม่เชื่อพระพุทธเจ้าเท่านั้น

ด. ถูกแล้วต่อไป จะคิดหาอุบายหนีไฟให้จงได้ แต่จะหนี
ทางไหนดี ? ขอความแนะนำ

ป. ทางอื่นนอกจาก ทาน ศีล สมาธิ ปัญญา เป็นอันไม่มี
เพราะทานศีลสมาธิปัญญา เป็นคัมภีร์ บุญนั้นแหละ เป็นผู้กำจัด
บาป เมื่อบาปหนักกำลังบุญไม่ได้ก็ดับไปหมดไป เมื่อบาปดับ
สูญไปแล้ว เพลิงราคะ เพลิงโทสะ เพลิงโมหะ ก็ดับไปเอง คงอยู่
แต่เพลิงชาติ เพลิงชรา เพลิงมรณะ เป็นเพลิงสำหรับชาติ เมื่อชาติ
ไม่มีแล้ว เพลิงเหล่านั้นก็ดับไปเอง

ด. บุญอย่างอื่นนอกจากทาน ศีล สมาธิ ปัญญา จะไม่มีหรือ?

ป. มีถมไป บุญเกิดทางกาย ทางวาจา ทางใจที่สัมปยุตร
ด้วยเมตตากรุณา มีดีร้ายคำตาชุดบ่อน้ำเป็นต้น แต่เป็นกามาจร
กุศล ถึงทานการบริจาคเฉลี่ยความสุขแก่ผู้อื่นก็ดี ก็เป็นแต่เพียง
เป็นเหตุเป็นปัจจัยเพื่อความดับทุกข์ และได้รับผลแห่งความสุข
ในชาติหน้าเท่านั้น และมักตกไปในส่วนกามาจรกุศลวนเวียน
อยู่ในระหว่างกองเพลิงโดยมาก บุญเกิดแต่ศีล สมาธิ ปัญญา
มักตกไปในฝ่ายรูปาวจรกุศล อรูปาวจรกุศล โสกุตระกุศลโดย
มาก ไกลด้อยทางดับเพลิงกิเลสเพลิงทุกข์ได้ จึงนับว่าเป็นบุญ
ควรแก่ผู้จะหนีเพลิงจะพึงบำเพ็ญให้มีให้เกิดขึ้นโดยแท้

ด. วิภาค คือ สมาริ ปัญญา ก็ได้ฟังพอเข้าใจได้แฉะแฉะ
ความหนักใจอยู่ที่ท่านแสดงย่ออริยสัจทั้ง ๔ ว่าทุกขอันใด สมุทัย
อันนั้น สมุทัยอันใด นิโรธอันนั้น นิโรธอันใด มรรคอันนั้น หรือ
คำที่ว่าคืออันใด สมาริอันนั้น สมาริอันใด ปัญญาอันนั้น ปัญญา
อันใด มรรคอันนั้น ดังนี้ ครองดูยังไม่ได้รับความชัด ขอท่านได้
แก้ไขพอได้ใจความสักหน่อย ?

ป. จะแก้ไขพอเข้าใจเพียงชั้นมรรคปฏิบัติเท่านั้นได้ จะแก้ไขไป
ให้ถึงอริยมรรคนั้นไม่ได้ แต่ถึงอย่างนั้นก็ต้องอ้างที่มา ดังใน
ธรรมจักกัปวัตตนสูตรว่า สังขิตฺตเตนปญฺจุปาทานกฺขนฺหาทุกฺขา
ความวุ่นงอกของทุกข ๗ วัณฺณ ๕ มีอุปาทานดังนี้ ถ้ามีแต่วัณฺณ ๕ เปด่า
ไม่มีอุปาทาน หรือมีแต่อุปาทานเปด่าไม่มีวัณฺณ ๕ ก็ไม่เป็นทุกข
ไม่เป็นสมุทัย จำเพาะวัณฺณ ๕ กับอุปาทานคุมกันอยู่ วัณฺณ ๕ จึง
เป็นตัวทุกข อุปาทานจึงเป็นตัวสมุทัย ปัญญาเป็นเครื่องทำ
อุปาทานให้ชัดให้จัด คือ ปัญญาเห็นชัดว่า นี่ทุกขนี่สมุทัย นี่ความ
ชัดความจัดของอุปาทาน เป็นตัวมรรคปัญญา ความชัดความจัด
ของอุปาทานเป็นตัวนิโรธ ซึ่งกล่าวว่าสัจจะ ๔ นั้น กล่าวโดย
อาการความเป็นจริง ทุกข สมุทัย นิโรธ มรรค คงรวมลงใน
วัณฺณ ๕ อันเดียวเท่านั้น แก้ไขอย่างนั้นพอจะเข้าใจได้หรือยัง

ด. พอเข้าใจได้บ้าง จะต้องเขาได้ครอบงำตอบคู่อีกก่อนในข้อ
ที่ว่าคืออันใด สมาริอันนั้น สมาริอันใด ปัญญาอันนั้น ปัญญา

อันใด มรรคกัณณังคังนิน จะมอธิบายอย่างไวขอฟังต่อไป ?

ป. คือหมายความว่าปรกติ ชาติของชน ๕ แท้เดิมปรกติ ไม่เป็นบุญไม่เป็นบาป มีแต่เกิดขึ้นแต่ดับไปโดยธรรมดาของคน จึงนับว่าเป็นชาติที่ดี ในคำว่าธรรมานั้นต้องเข้าใจสมมติโวหาร ซึ่งพูดตามอาการและมีชาติเป็นอันเดียวกัน ดังคำว่าทฐี คณหา อุปาทาน กามฉันท ธรรมิ เป็นต้นเหล่านี้ ต่างกันแต่อาการ เนื้อหาหนึ่งเป็นอันเดียวกันเป็นชาติกต่าง ๆ เมื่อตรองเห็นชัดอย่างนี้ คำที่ว่าธรรมิกก็จะเข้าใจว่าเป็นชาติยึดถืออยู่เป็นธรรมดา ยึดถือบุญเป็นบุญ ยึดถือบาปเป็นบาป ถ้ามีแต่ศีลวัตรเปล่าไม่มีธรรม หรือมีแต่ธรรมเปล่า ไม่มีศีลวัตรก็ไม่เป็นทุกข์ไม่เป็นสมุทัย จำเพาะศีลวัตรกับธรรมกุมกันอยู่ ศีลวัตรจึงเป็นทุกข์ ธรรมจึงเป็นสมุทัย ปัญญาเป็นเครื่องทำธรรมให้ชัดให้จัด คือ ปัญญาที่เห็นชัดว่า นี่ ศีล นี่ธรรม นี่ความชัดความจัดของธรรม จึงเป็นมรรคปัญญา ความชัดความจัดของธรรมเป็นนิโรธ ซึ่งว่าศีลธรรมปัญญา และมรรคเกาะเกี่ยวเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีชน ๕ เป็นที่ดังอธิบายมาน

ด. พอฟังได้ แต่ตรองตามความเห็นได้ช่วยยาก ถ้าอย่างนั้นพระไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา จะมีตรงกันกับทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรคด้วยหรือ ?

ป. ถ้าตรองให้ละเอียด เข้าใจว่าดังกันไม่ต่างอะไรกัน เพราะ

อนิจจังหมายเบญจันท์ ด้วยเบญจันท์ย่อมมีความเกิดขึ้นและ
ความดับไปเป็นธรรมดาจึงเป็นทุกขดังๆ ส่วนทุกขดังๆจะปรากฏ
ที่เบญจันท์ก็เพราะมีอุปาทาน ถ้าไม่มีอุปาทาน ทุกขดังๆก็ไม่
ปรากฏขึ้นได้ เพราะเหตุนั้น จึงหมายอุปาทานว่า ทุกขังทนยาก
ตรงกับคำว่าสมุทัย

ส่วนอนัตตา ก็คือปัญญา รู้จักชาติทุกขคือเบญจันท์ แต่
รู้จักชาติสมุทัย คือ อุปาทานเป็นสภาวะธรรมอันหนึ่ง ๆ ไร้อัตว์
ไร้บุคคล ไร้อัตว์ ไร้คน เป็นแต่รูปธรรมนามธรรม อาศัยเหตุ
แต่ปัจจัยเกิดขึ้นแต่ก็ดับไปเท่านั้น เมื่อปัญญานั้นแก่กล้าสมบูรณ์
ด้วย วิราคะอริยมรรคเกิดขึ้นเมื่อใด กำลังอำนาจของอุปาทานก็
เสื่อมทรุดร่อยหรอลงไปตามลำดับเมื่อนั้น ปัญญาซึ่งกำจัดอำนาจ
ของอุปาทานให้เสื่อมทรุดร่อยหรอลงไปนั้น เป็นอนัตตา คือ มรรค
ปฏิบัติ ความเสื่อมทรุดร่อยหรอลงไปแห่งอุปาทานเป็นคัมภีร์
ตรงกับคำว่า ยถาปัจจุ ตังทุกขัง ยังทุกขัง ตังอนัตตา ดังนี้ การ
ที่แสดงมานี้ ไม่ได้ตั้งใจเห็นว่าอุปาทานเป็นคัมภีร์แต่ตามกรรม
โดยส่วนเดียว อุปาทานย่อมทั่วกันไป ตลอดถึงอเล็กขมุกต แต่
ครั้นถึงภูมิอเล็กแล้ว ท่านเปลี่ยนชื่อใหม่ว่า ความบริสุทธิ์อริย
มรรค เป็นแต่ฟอกโอชะเปรี้ยวขม หรืออย่างที่มีอยู่ในอุปาทานให้ชัด
ให้จิตไปเท่านั้น ไม่ได้ละไม่ถอนอุปาทานออกทั้งเสียได้ ถ้าอริหัตถ
มรรคเกิดขึ้นเมื่อใด อุปาทานก็จืดสนิทเมื่อนั้น ตรงกับคำว่าวิสุทธ

ชั้นดินดานโน ชั้นระ คือ เบญจชั้นกับบริสุทธิ์ ดินดาน คือ อุปาทาน
กับบริสุทธิ์ เพราะชั้นดินดานจัดไม่มีโอชะหรือยาง คือ กิเลส
ชั้น ๕ คือรูป เวทนา สัญญา สังขารวิญญาณ ก็คงมีอยู่อุปาทาน
ก็คงมีอยู่ แต่ไม่มีวิสัยที่จะเกาะเกี่ยวให้ก่อภพก่อชาติไปอีก คงเป็น
แต่ภริยา หรืออภัยากฤตเท่านั้น จึงชื่อว่าบริสุทธิ์

ด. การที่ท่านแสดงอริยสัจจานี้ คงเปนอันได้แสดงแต่
สัมมาทิฐิอย่างเดียวเท่านั้น องค์มรรคทั้ง ๘ นอกจากสัมมาทิฐิ
มีสัมมาดังกับไปเป็นคั่นนั้น เห็นจะไม่ต้องรู้ไม่ต้องเข้าใจไม่ต้อง
บำเพ็ญให้เกิดใหม่ คัด สมาธิจะมีประโยชน์อะไร ไม่ต้องพูดถึง
อย่างนั้นหรือ ?

ป. อิกตะพุดกันมาสด ๆ ทำเต็มเดียวแล้ว ในคำที่กล่าวว่
ทุกข์ หรือศีล หรืออนิจจัง ต้องเข้าใจว่าสัมมาวาจา สัมมา
กัมมันโต สัมมาอาชีโว ได้กล่าวเสร็จแล้ว ในคำที่ว่าสมุทัยหรือ
สมาธิ หรือทุกข์ต้องเข้าใจว่า สัมมาวาจาโม สัมมาสติ สัมมา
สมาธิได้กล่าวเสร็จแล้วในคำที่ว่า นิโรธหรือปัญญาหรืออนัตตา
ต้องเข้าใจว่า สัมมาทิฐิ สัมมาดังกับไป ได้กล่าวเสร็จแล้ว

ด. ได้กล่าวเสร็จแล้วอย่างไร ประเภทศีล สมาธิ ปัญญา
ท่านก็จัดไว้เป็นหมวดเป็นกอง พุดสั้น ๆ จะให้ผู้ฟังเข้าใจอย่างไร ?

ป. อ้อ ! ที่แสดงอย่างนี้ เพื่อจะให้เข้าใจในคำที่ว่ามคคสามังค
ซึ่งเป็นส่วนโตทุกขตระมรรคเท่านั้น เพราะผู้รักครองมักมีความ

ดังเดียวกันอยู่โดยมากกว่าศีลสมาธิปัญญา จะประชุมในขณะจิตต์อันเดียวด้วยอาการอย่างไรดังนี้ ถ้าแสดงอย่างนี้คงจะรู้สึกได้ว่า อาจที่จะเป็นได้จริง แต่จะให้ตรงตามที่มาซึ่งท่านแสดงไว้ในวิธีอธิบายมรรคกัมมัญญาขึ้นก่อน ต้องเข้าใจว่า แสดงโดยกุตตระมรรคโดยส่วนเดียว เมื่อโดยกุตตระมรรคเกิดขึ้นแล้ว ศีลขึ้นรักเป็นสมุจเจตวิริตี สมาธิขึ้นรักเป็นโตกุตตระสมาธิ ปัญญาขึ้นรักเป็นโตกุตตระปัญญา ท่านต้องเข้าใจดังนี้

ด. ถ้าอย่างนั้น พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมก็ไม่เป็นอย่างเดียวกันได้ ดังในอัฐฐังกิกมรรคแสดงปัญญาสัมมาทิฐีก่อน ดังในโอวาทปาฏิโมกข์แสดงเหตุฐิมศีลก่อน ทำไมจึงมิได้เหมือนกัน ?

ป. อ้อ ! ที่ไม่เหมือนกันเพราะบุคคลผู้รับเทศนามีอัธยาศัยไม่เหมือนกัน ถ้าบริษัทพวกไหนมีบุรพภาคปฏิบัติมาแล้ว ดังเบญจวัคคีย์ หรืออุรุเวศกัลลปเป็นต้น พระองค์ก็แสดงทางปัญญาที่เดียว เพราะศีลสมาธิของท่านพวกนั้นเป็นภาคพัฒนาแล้ว ถ้าพวกใดมีอินทรีย์ยังอ่อนดั่งภิกขุวัคคีย์ ๓๐ คน หรือยสกุตบุตรเป็นต้น พระองค์ต้องแสดงอนุบุพพิทตา คือ ทาน ศีล สวรรค์โทษของกามแตกฉานของบรรพชา หรือพวกพ้นเคหสถานมาแล้ว ดังภิกษุบางเหล่า พระองค์ทรงแสดงแต่ ศีลสมาธิ ปัญญา ซึ่งเป็นบุรพภาคปฏิบัติ ดังที่มาในโอวาทปาฏิโมกข์เป็นต้น เพราะพระองค์เป็นผู้ฉลาดในอุบาย จึงมีวิธีเทศนาให้ตรงตามอัธยาศัย

ของบริษัท หยาบข้าง เดี่ยบบ้าง ตามสมควร แต่อย่างไรกรรม
 คำตั้งด่อนนั้นคงจะรวมลงทางเดียว ก็ด่อนให้ตะบาบ้ำเพญบุญ
 เท่านั้น เมื่อตั้งคว่เดิมอยู่ด้วยบุญแล้วพระองค์ทรงทางดับทุกข์ คือ
 ดับสมุทัย เพื่ออาตวักขัยเท่านั้น พวกเราเหล่าพุทธบริษัทอย่าพึง
 เห็นตามกิเลสหยาบของตนว่า พระพุทธเจ้าไม่ได้ด่อนให้ทำบุญ
 ด่อนแต่ให้ตะอย่างเดียว ดังอนัตตคตักขณสูตรเป็นต้น

การที่พระพุทธเจ้าด่อนให้ตะนั้นเห็นมีแต่กิเลสอย่างหยาบ คือ
 โสภ โภรช หตง ที่เผด็จออกมาทางกายวาจา แต่ถึงอย่างนั้น
 ก็ด่อนให้ทำกุศล คือบ้ำเพญศีล สมาริ ให้เกิดใหม่ขึ้น เมื่อ
 ศีล สมาริมั่นแล้ว จะเรียกว่าตะก็ตาม ถอนก็ตาม กิเลสหยาบ
 เหล่านี้ก็ตั้งอยู่ไม่ได้เอง

ส่วนกิเลสอย่างเดี่ยบที่เรียกว่าอนุสัย พระองค์จะให้ด่อน
 ให้ตะให้ปัดออกตรง ๆ อย่างนั้นที่โหมม ถึงในอนัตตคตักขณสูตร
 พระองค์ทรงด่อนให้ทำความเห็นในเบญจขันธ์ให้ตรง ให้เกิด
 ยถาภูตญาณทัตตณะคือ ความรู้ความเห็น เกิดขึ้นตามเป็นจริง
 อย่างไร เมื่อความรู้จริงเห็นจริงตามเป็นจริงอย่างไรเกิดขึ้นแล้ว
 นิพพิทาความเห็น้อยหน่ายกับขันธ์เอง เมื่อนิพพิทาเกิดขึ้นแล้ววิราคะ
 อริยมรรคกับขันธ์เอง เมื่อกิเลสอริยมรรคกับขันธ์แล้ววิมุตติ คือ
 อริยมุตกับขันธ์เอง เมื่อวิมุตติกับขันธ์แล้วปัจจุเวกขณญาณ ปัญญา
 เครื่องวินิจฉัยว่ากิเลสเพียงขันธ์ ๆ ไม่มีแก่เราแล้วดังนั้นก็เกิดขึ้นเอง

แสดงแต่ความเป็นเองเท่านั้น เมื่อเป็นเองบังเกิดขึ้นเช่นนั้นแล้ว
จะสมมติว่าเราตะกิดหรือกิดตะเราหรือจิตต์พ้นจากกิด หรือ
กิดพ้นจากจิตต์ ก็ไม่จำเป็นจะคิดกันว่า พุคอย่างนั้นถูก พุค
อย่างนั้นผิด คำที่ว่าถูกหรือผิดอยู่ที่ความเห็น ของบุคคลผู้พูดกัน
เท่านั้น ส่วนธรรมไม่มีถูกไม่มีผิดเป็นลักษณะอยู่อย่างนั้น

ด. ถ้าแสดงแต่ความเป็นเองเช่นนั้น เราไม่ต้องทำอะไร
นอนคอยความเป็นเองอยู่ก็แล้วกัน ?

ป. ไม่อย่างนั้นได้พูดกันแล้วว่า พระพุทธเจ้าพระองค์สอนให้
ทำความเข้าใจเห็นจริงของเบญจขันธ์ ถ้าเรารู้ด้วยอำนาจ คัด สมาริ
ปัญญา ซึ่งเปนนุรพภาคปฏิบัติต้องทำตามคำสอนเงื่อนไขให้เต็มที่
จึงจะได้พบได้เห็นความเป็นเอง จะนอนคอยอยู่เปล่าๆ เป็นอัน
ไม่ได้

ดกวาทายจารย์ถามว่า ที่ท่านประวาทที่แสดงมานี้ แสดงตาม
แบบแผน มีที่ไปที่ไป หรือแสดงตามความรู้สึกความเห็นของคนเอง

ประวาทายจารย์ตอบว่า การซึ่งแสดงมานี้จะแสดงตาม
แบบแผนมีที่ที่มีที่ไป หรือแสดงตามความรู้สึกความเห็นของคนเอง
ข้อนี้เป็นหน้าที่ของท่านดกวาทายจารย์แต่ท่านผู้ฟังทั้งหลาย จะ
วินิจฉัยตัดสินเอาเอง เอาความจริงเป็นประมาณ

ด. ถ้าอย่างนั้นขอฟังอนุพุทฺธิกตามลำดับอีกเงื่อนไขหนึ่ง เพื่อ
จะได้ปฏิบัติตามดติกำดังต่อไปนี้

ป. ถ้าอย่างนั้นท่านจงตั้งใจฟังแล้วตรองตามในทานกถา พระองค์ตรัสโดยปริยาย มากมิใช่อันเดียว แต่จะย่อลงกล่าวเพียง ๒ อย่าง คือให้เพื่อเฉลี่ยความสุขแก่ผู้รับสำเร็จด้วยเมตตากรุณา จิตต์ ๑ คือให้เพื่อบูชาในท่านผู้ทรงคุณควรบูชา ๑

ในการให้ทานที่จะมีอานิสงส์มากนั้น ด้วยเหตุ ๓ ประการ วัตถุทานเป็นของบริสุทธิ์ที่ได้มาโดยยุกติธรรม ๑ เจตนาของผู้ให้ไม่คิดด้วยโลภโกรธหลงเป็นเจตนาอันบริสุทธิ์ ๑ ผู้รับทานก็เป็นผู้บริสุทธิ์ตั้งอยู่ตามลักษณะของผู้รับทาน ๑ ถ้าได้อย่างที่แสดงมา เป็นอันหนึ่ง แต่ผู้จะให้ทานนั้นพึงรู้จักด้วยบุญ ถ้าไม่รู้จักด้วยบุญก็จะเห็นไปว่าให้ทานไม่เห็นได้อะไร มีแต่เสียไปอย่างเดียว คำที่ว่าเสียไปนั้นได้แก่ไฟไหม้ปลดวงกต พัดพัดคน้ำหายไป การให้ทานไม่มีเสียมีแต่ได้ คือเราผู้ให้ก็ได้ให้ ท่านผู้รับก็ได้รับ คำที่ว่าเสียไปนั้นจะมีอยู่ที่ไหนในการให้ทาน การได้ให้แต่ได้รับมีขึ้นในวัตถุอันใด วัตถุอันนั้นเป็นด้วยบุญเพราะเป็นเครื่องชำระมดทินคือความตระหนี่ มีโทษเป็นมุตให้เบาบางร่อยหรอลงไป จึงเป็นบุญใหญ่ บุญใดหนักหนาอาจที่จะแต่งสุขสมบัติให้โพบุญขึ้นทั้งในชาติในชาติหน้า แต่เป็นทรัพย์ของผู้เห็นภัยในโทษพึงสงวนสร้างสมบัติทั้งในอดีตอนาคตปัจจุบันเรียกจากชนนี้ ดังนี้

จบทานกถา

ในคัมภีร์ พระผู้มีพระภาคก็ทรงแสดงโดยอเนกปริยายดังนี้
 เป็นดั่ง คือเป็นคฤหัสถ์ ๑ บรรพชิต ๑ คฤหัสถ์ก็ดัดแปลงว่า
 คัถของผู้นั่งเรือนได้แก่คัถ ๕ คือเว้นฆ่าสัตว์ ดักทรัพย์ ถ่วง
 กามผิด ถ้าวคำเท็จ ดื่มน้ำเมา เรียกว่าบัญญัติอย่างหนึ่ง
 ได้แก่กุศลกรรมบถ ๑๐ คือ เว้นความประพฤติชั่ว เกิดทางกาย ๓
 คือ ไม่ฆ่าสัตว์ ๑ ไม่ลักทรัพย์ ๑ ไม่ถ่วงกามผิด ๑ เกิดทาง
 วาจา ๔ คือไม่กล่าวคำเท็จ ๑ ไม่กล่าวคำส่อเสียดยุยงติเตียน
 นินทาทำนุอื่น ๑ ไม่กล่าวคำชั่วร้ายบดทำลายเสียดีทำนุอื่น ๑
 ไม่กล่าวคำที่หาประโยชน์มิได้ ๑ เกิดทางใจ ๓ คือไม่เพ่งกิเลส
 กามพัสดุกามของทำนุอื่นด้วยโลภเจตนาของคน ๑ ไม่มีพยาบาท
 คิดแข่งดีตัวอื่นให้พินาศ ๑ ไม่เป็นมิจฉาทิฏฐิเห็นทางผิดเป็นทาง
 ชอบ ๑ กุศลกรรมบถ ๑๐ นี้อย่างหนึ่ง ได้แก่คัถ ๘ ที่เรียกว่า
 อูโบสถ์คัถ กาดยุดคพรหมจรรย์เป็นคัถอย่างสูงของคฤหัสถ์เห็น
 โทษในเมถุนธรรมว่าเป็นเครื่องคิดอย่างยิ่ง ถ้าเว้นได้เป็นเครื่อง
 เบาลอย่างยิ่ง จะเว้นตลอดชีวิตไม่ไหว เพราะคนยังดูอำนาจของ
 ขัณฑิธรรมอยู่ จึงต้องงดคิดเว้นชั่วกาดชั่วคราว คือวันพระ ๘ คำ
 ๑๔ คำ ๑๕ คำแห่งบัณฑิต กำหนดการรักษาเพียงวันหนึ่งกับคืนหนึ่ง
 เรียกว่ารักษามุโบสถ ได้ความว่าเข้าไปรักษาคความสงบกายวาจา
 ใจจากกรรมที่เป็นบาป หรืออารมณ์ที่ทำให้ฟุ้งสำรอก คือ ตั้ง
 เจตนางดเว้นการฆ่าสัตว์ ๑ เว้นการลักทรัพย์ ๑ เว้นอสังกัมม

ดังพรหมประพติ ๑ เว้นการรดน้ำคำเท็จ ๑ เว้นการดื่มน้ำเมา ๑
 เว้นบริโภคโภชนาหารในวิภาดคือตั้งแต่เที่ยงแล้วไป ๑ เว้นการ
 พ้อนรำขับร้องดูการเต้นต่าง ๆ แต่ประดับร่างกายด้วยดอกไม้
 ของหอม เครื่องทาเครื่องย้อมต่าง ๆ ๑ เว้นการนอนในที่นอน
 อันสูงอันใหญ่เกินประมาณ ๑ คีต ๘ อุโบสถอย่างหนึ่ง เป็น
 ประเภทของคฤหัสถ์คฤหัสถ์

ส่วนบรรพชิต คีตนักบวชผู้ประพติพรหมจรรย์เว้น
 อสังกรรมเป็นเบื้องต้น ได้แก่คีต ๑๐ ที่ห้ามเนรหรือชัฏาบด
 บางพวกรักษา ๑ คีตพระปาฏิโมกข์ที่ภิกษุบริษัทรักษา ๑ เป็น
 ประเภทของบรรพชิตคฤหัสถ์

กล่าวโดยสังเขปพอได้ใจความเพียงเท่านั้น

ด. การรักษาคีต ๕ กับรักษาคีต ๘ มีคุณอันดีต่างกันอย่างไร

ป. มีคุณต่างกันมาก เพราะวิธีต่างกัน ส่วนคีต ๕ เป็นคีต
 เจอไปด้วยโลกานุกัฏฐ์ แลคามานุกัฏฐ์เป็นคีตแห่งผู้เลื่อมใสใน
 อสังกรรมโดยแท้ จึงเป็นคีตมีอานิสงส์ผลน้อย เพราะอสังกรรม
 เป็นเหตุที่คั่ง แห่งโทษทุกขภัยอยู่โดยธรรมดา ส่วนคีต ๘ เป็นคีต
 มีคุณมากมีอานิสงส์ผลมาก เพราะวิธีประณีตเป็นคีตเจอไปด้วย
 พรหมจริยานุกัฏฐ์ เป็นคีตของผู้เห็นโทษในอสังกรรมว่าเป็นที่คั่ง
 แห่งโทษทุกขภัยต่าง ๆ ถึงระชาดไม่ได้ เว้นได้ชั่ววันพระวันหนึ่ง
 กับคืนหนึ่งก็ได้รับความเย็นใจชั่วคราวชั่วสมัย แลอาจได้เห็นผู้ที่

ท่านเว้นขาดได้จะมีความเย็นใจสักเพียงใด

ส่วนที่ว่าโลกานุวัตรนั้นถึงศีล ๕ ศีล ๘ ศีล ๑๐ ก็ยังไม่พ้นแต่
ประณิดก่อกันโดยลำดับ เพราะที่มายังยกปาณาติบาตขึ้นก่อน
ศีลพระปาฏิโมกข์ เป็นพรหมจริยานุวัตรหรือธรรมมานุวัตรแท้
เพราะยกเมถุนวิรัติขึ้นก่อน อาศรัยเหตุเหตุด้านพออนุมาณพุทธ
ประสงค์ว่าผู้บริบูรณ์ด้วยเมถุนวิรัติได้ เป็นลูกค้องตามพุทธประสงค์
แท้

อีกอย่างหนึ่ง ถ้าจะว่าตามชั้นสมุจเฉตวิรัติของพระเดชบุทก
ตามแบบแผนกัจฉาณียได้ คือ พระโศตบันบุทก ท่านมีกายกรรม
๓ วาจักรกรรม & ดัมมาอาชีโว ๓ เรียกว่าอาชีวะมัญญูกศีล ศีลมีดัมมา
อาชีโวเป็นองค์ที่ ๘ ลงใจความก็คือศีล ๕ นั้นเอง เป็นสมุจเฉตวิรัติ

ส่วนพระอนาคามีพระอรหันต์ท่านมีศีล ๘ คืออุโบสถศีลเป็น
สมุจเฉตวิรัติ เป็นศีลสำหรับชั้นสำหรับภูมิของท่าน จึงวินิจฉัย
ได้ว่าท่านที่ได้สมุจเฉตวิรัติ ๒ จำพวกนั้น ใครจะมีความเย็นใจ
กว่ากันก็เข้าใจได้

ซึ่งวินิจฉัยมาอย่างนี้อย่าเข้าใจว่า ศีล ๕ ศีล ๘ เป็นศีลของ
พระอริยบุทก แลอย่าเห็นว่าเป็นศีลของปุถุชน ถ้าเป็นศีลของ
พระอริยบุทก พวกเราเป็นปุถุชนก็รักษาไม่ได้ ถ้าเป็นศีลของ
ปุถุชน พระอริยบุทกก็รักษาไม่ได้ ศีลเป็นกลางแท้เป็นสภาวะธรรม
ส่วนหนึ่งแท้ เป็นสาธารณธรรมทั่วไปแก่สัตว์โลก ถ้าใครรักษา

จริงในขั้นใดได้ ก็อาจเห็นผลเห็นประโยชน์ด้วยคนในขั้นนั้น ไม่ต้องถามใคร

จบศีลกถา

ในศีลคกถา พระผู้มีพระภาคก็ทรงแสดงโดยอเนกปริยาย มีใช้อนุเดียว จะยกมาแสดงไว้ในที่นี้แค่พอเป็นดังเขปได้ใจความ คำที่ว่าสักโค แปลว่า สวรรค์ แปลสวรรค์อีกทีหนึ่ง ว่าโลกมี อารมณ์อันเลิศ หรือโลกเกิดด้วยอารมณ์ ได้ความตามที่มาว่า รุกขเทวดา ภูมเทวดา อากาศเทวดา จาคุมหาราชิกาเทวดา ถึงขั้นประณีตวิเศษดี เหล่านี้ชื่อว่าสวรรค์ ถึงขั้นพรหมก็เชื่อว่า สวรรค์ เพราะมีอารมณ์อันเลิศ ตามที่มาจากเทวนิยายทั้งหลาย เหล่านี้แต่จะองค์ๆ ทรงรูปโฉมผิวดำเพริศเพราพรายแสงแวววับ ทรงเครื่องประดับสรวัยสังวาล มีทิพยพินาณดำรงอาสน์ ทอง เงิน นาคต้องฉายา มีนางเทพธิดาพันหมื่นแสน นั่งเฝ้าแหงนคอย บำเรอให้ท้าวเธอเทวราช อยู่บนอาสน์ดุ่มหงกาม ประพฤติตาม ต้องอริยาศรัย ทิพย์โภกัโยโภชนาหาร ถ้วนครุการโอชารัด ไม่ต้องอดไม่ต้องหิว ไม่ต้องซื้อไม่ต้องหา ไม่ต้องทำนาไม่ต้อง ทำสวนถวนของทิพย์เกิดด้วยบุญ เพราะต้นทุน คือ ทาน ศีล ภาวนา ที่ตนทำด้วยศรัทธา เกิดเป็นเทวดาน่าพิศวง ทั้งอายุเก่าแก่ยืนหมื่น พันปี ของเทวโลกกล่าวแต่พอสังเขป จะพรรณนาทิพย์สมบัติได้ดั่ง ไม่พอฟัง น่าเพติดเพติดจริง ๆ อย่างว่าแต่เทวโลกเคย แต่สุข

สมบัติในมนุษย์ โลกยังไม่อาจที่จะพรรณนาให้ทั่วถึงได้ ดำรงด้วย
บุญญาภิหาร ดังบรมราชาเสด็จมาด้วยเศวตฉัตรในสถลโลก
ทุกวันนี้ก็ยังมีอารมณ์อันเลิศ คือ รูป เสียง กลิ่น รส เครื่องดื่ม
สัตว์พัดด้วยอุทุมม์ ตึกบ้านเรือนโรง ตูระหรงตึงวิมานไฟฟ้าไฟสวรรค์
ใช้ต้องแสงโคมพัดวี ไปตามวิถีรถม้าเทศม้านัดแจ่มอเคอร์คา
เคิรด้วยโอ ได้ตั้งใจสมประสงค์ กติยาของก้นวอดขึ้นเทียมกับนรภา
รถแจ็กแรกรไธทั้งรถไฟทั่วทิศา ขดมารคดวันนาว่าใช้ไฟฟ้าไฟถ่าน
หิน กตางวันแตกต่างคืน ดูรักครันถ้วนครา แก้วแหวนแ
เงินตรา นับไปถ้วนควรปรัดเปรม สมบัติมุนัสสา ฤทธานุภาพ
เพติดเพติดทุกคืนวัน มฤตยูราชที่ไหนด

ถ้าจะ देखรูปศัพท์เป็นประมาณมนุษย์สมบัติก็ควรกล่าวว่าดีโค
หรือสวรรค์ได้ ไม่ต้องมีความสงสัยความเป็นจริง มนุษย์สมบัติ
ดังที่พรรณนามานี้ ก็ย่อมดำรงด้วยบุญญาภาพ คือ ทาน ศีล
ภาวนา ที่ตนสร้างสมมาด้วยอำนาจศรัทธาแต่บุรพชาติเป็นเพียงแท้

ถ้าผู้ใดต้องการความสุขในมนุษย์โลกแต่เทวโลก ไม่ควร
ประมาทใน ทาน ศีล ภาวนา เมื่อยังไม่ถึงพระนิพพานจะได้
เป็นที่อาศัยเป็นสุขไปทุกชาติ ๆ

จบลัทธิศกถา

ในกามาที่นอกถา พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงโดยปริยาย
มิใช่อันเดียว จะยกมาแสดงในที่นี้แต่ดังเขปพอได้ใจความ กาม

แปลว่าความใคร่ ความติดใจ ท่านแบ่งเป็นสอง คือ กิเลสตาม
อย่าง ๑ วัตถุตามอย่าง ๑ ความกำหนัด รักใคร่ ยินร้าย ยินดี
โศก โกรธ หงส เป็นต้น เป็นลักษณะของกิเลส รูป เสียง
กลิ่น รส เครื่องสัมผัส สัมผัสกถารมณ์ อัมภิมภิมกถารมณ์
เป็นลักษณะของวัตถุ

ถ้าจะย่นลงคงเป็นหนึ่ง เพราะวัตถุเป็นทั้งตัวของกิเลส ถ้าไม่มี
วัตถุเป็นทั้งตัว กิเลสก็ไม่สามารถจะเกิดขึ้นได้ ตกลงวัตถุ ๑ ตาม ๑
กิเลส ๑ ประชุมกันเข้าเป็นกามกิเลส ย่นกามกิเลสลงเป็น ๑ คง
เหลืออยู่แต่กาม ถ้ากล่าวถึงกามคำเดียวเท่านั้นผู้ฟังต้องเข้าใจว่า
ได้กล่าวพร้อมทั้ง ๓ ประการ บรรดา กามทั้งห้าจะเป็นของมนุษย์
หรือเป็นของทิพย์ก็ตาม ความเป็นจริงย่อมมีความยินดีน้อย
ประกอบด้วยโทษทุกข์ภัยความคับแค้นมากลำบากใน ๓ ทาง คือ
การแสวงหา ๑ การบริหารรักษา ๑ การวิโยคพดัดพราก ๑
ความเป็นจริงสัตว์โลกที่ได้รับโทษทุกข์ภัยความคับแค้นต่าง ๆ ซึ่ง
เป็นไปอยู่ทุกวันนี้ ย่อมมีกามเป็นต้นเหตุ ผู้ที่ติดคุกติดตารางของไซ้
จำรวนซึ่งเป็นไปอยู่ทุกวันนี้ ก็มีกามนั่นเองเป็นต้นเหตุ ผู้ที่
เป็นศัตรูร้องฟ้องต้องฎีกาตามโรงศาลตามชั้นตามภูมิ เป็นต้นว่า
พระราชคือพระราช ยกพยุหยาตราเข้าประชิดซึ่งชัยซึ่งกันแก่กัน
หรือพ่อค้าเศรษฐีผูกผูกแพยกยัดทรเป็นต้น จะเกิดวิวาทขึ้นเจ้าชน
ฆ่าทำตายจับทอนไม้ก้อนดิน ประหิประหารซึ่งกันแก่กัน ซึ่งเป็น

อยู่ทุกวันนี้ ก็ยอมมีกามเป็นต้นเหตุ ขรรษาคิของกามมีความ
 ยืนต้นน้อย มีโทษทุกข์ภัยมากจำบากแก่ผู้ปกครอง กามทั้งหลาย
 ท่านเปรียบไว้ว่า เหมือนหตุ่มถ่านเพลิง อาจที่จะทำบุคคล
 ผู้ตกลงไปให้ถึงความตาย หรือได้รับทุกข์แทบประดาตาย อีก
 อย่างหนึ่ง ท่านเปรียบไว้เหมือนก้อนมั่งตะ ถ้าดีก็โยคคาบไว้
 ย่อมจะได้รับดับคอดชบกัดแต่ห่มของตน อีกอย่างหนึ่งท่านเปรียบ
 ไว้ว่าเหมือนคบเพลิง ถ้าผู้ใดถือไว้ไม่วางเมื่อต้องลมย่อมจะคุ
 ร่วงเผาผลาญร่างกายให้ได้ความลำบาก อีกอย่างหนึ่งท่านเปรียบ
 ไว้ว่าเหมือนผลไม้ เมื่อมีชันในต้นใด ย่อมทำถึงกำนด้าชา
 ให้อยิบเย็นปั่นป่วนเกิดแต่ผู้ต้องการผล อีกอย่างหนึ่งท่านเปรียบไว้
 ว่าเหมือนคมดาบแตกคมหลาว ผู้ใดเผดอไม่ระวังไปกระทบเข้า
 ย่อมจะได้รับบาดเจ็บปวดทุกข์เวทนา อีกอย่างหนึ่งท่านเปรียบ
 ไว้ว่าเหมือนศัรณะงูสรพิษ ผู้ไม่พิณิจไปเหยียบเข้า ย่อมจะได้รับ
 ทุกข์เกิดแต่พิษถึงแก่ตายหรือแทบประดาตาย อีกอย่างหนึ่งท่าน
 เปรียบไว้ว่าเหมือนเขียงดิบเนื้อ เขาต้องการดิบแต่เนื้อโดนเขียง
 กร่อนลงทุกที อีกอย่างหนึ่งกามทั้งหลายท่านเปรียบไว้ดังของยืม
 ท่านมาใช้ เสร็จกิจแล้วต้องส่งคืนเจ้าของไป อีกอย่างหนึ่งท่าน
 เปรียบไว้ว่าเหมือนของฉันทเห็น คั้นแต่กระดูกไปเท่านั้น อาจร้ายล่อ
 เปรียบของกามตามที่ท่านกล่าวไว้นี้ ได้ใจความว่า มีความสุข
 ความยืนต้นน้อย ประกอบด้วยโทษทุกข์ภัยความคับแค้นมาก เพราะ

เหตุนี้ นักปราชญ์ในโลกก่อนพุทธกาล หรือครั้งพุทธกาลหรือใน
ทุกวันนี้ ก็มักเห็นโทษของกาม จึงพากันออกบวชบรรพชาประพฤติกิเลส
เว้นกามาจะระสัดถนเป็นฤษีบริพสาทณับไม่ถ้วน หวังเพื่อจะหนีกาม
เป็นต้นเหตุ ถึงพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระองค์ก็เห็นโทษของกาม
จึงได้ออกพิเนชกรรมทรงผนวช ครั้นพระองค์ได้คร่ำครวญตรวญ
ของจริงแล้ว ก็ยกโทษของกามขึ้นแสดงว่าเป็นทางผิด ดังแสดง
กามสุขัตติกาขุโยคในเบื้องต้นแห่งมัชฌิมาปัฏทนต์ตรัสเป็นตัวอย่าง
พอเป็นทางให้เราทั้งหลายตรงตามว่า กามทั้งหลายเป็นของมี
โทษจริงด้วย เมื่อเห็นโทษของกามซึ่งเป็นส่วนของมนุษย์ประกอบ
ด้วยโทษอย่างนี้ ๆ แม้ถึงกามารมณ์ ซึ่งเป็นของทิพย์ของสวรรค์
ก็ยังมีโทษมากคุณน้อยเหมือนกัน เพราะไม่พ้นลักษณะทั้ง ๓ คือ
เกิดขึ้นตั้งอยู่แปรไปเป็นธรรมดา ถึงจะเป็นเทวดาอินทร์พรหมก็ยัง
ตกอยู่ในระหว่างไม่เที่ยง สิ่งที่ไม่เที่ยงแล้วจะไปหมายเอาความสุข
มาแต่ที่ไหน หรือจะเห็นว่าอายุนั้นมีความสุข ในขณะตรงดูให้ดี
อายุนั้นอายุนั้นก็เท่ากัน เพราะความสุขความทุกข์มีจำเพาะปัจจุบัน
เท่านั้น ถึงจะมีอายุนั้นเท่าไร สุขทุกข์ที่เป็นอดีตแต่เข้าวันนั้น ถอย
หลังกันไปจนถึงวันเกิด จะเอามาเป็นสุขเป็นทุกข์ในกลางวัน ๆ นี้ก็
ไม่ได้ ความสุขความทุกข์ที่เป็นส่วนอนาคตยังไม่มาถึง นับแต่เย็น
วันนั้นไปจนถึงวันตาย จะเอามาใช้เป็นสุขเป็นทุกข์ในกลางวัน ๆ นี้
ก็เป็นอันไม่ได้ จำเพาะใช้ได้แต่สุขทุกข์ ซึ่งเป็นส่วนปัจจุบันอย่าง

เดียวเท่านั้น ถ้าใช้แต่สุขแต่ทุกข์ด้ว้นปัจจุบันเท่านั้น ถึงอายุยืน
อายุสั้นก็เท่ากันมีปัจจุบันด้วยกัน

ถ้าตรึกตรองให้เห็นโทษแต่คุณปรากฏขึ้นด้วยคนเช่นนี้คงจะ
มีความเบื่อหน่ายในกามารมณ์ เพราะเห็นความไม่เที่ยงแปรไป
เป็นทุกข์เป็นอนัตตาทั่วไป คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย เป็นกอง
รูปภายในก็ไม่เที่ยง รูป เสียง กลิ่น รส เครื่องสัมผัส เป็นกอง
รูปภายนอก คู่กับรูปภายในก็ไม่เที่ยง ใจเป็นนามธรรมภายในก็ไม่
เที่ยง สัมผัสารมณ์เป็นนามธรรมภายนอก คู่กับนามธรรมภายใน
ก็ไม่เที่ยง เมื่อสิ่งทั้งหลายนี่เป็นของไม่เที่ยงมีขึ้นอยู่ จะสุข
จะทุกข์อย่างไรก็ดี จะควรเสื่อมได้ยินดีด้วยเรื่องอะไร รูปนามนั้น
เองเป็นชาติกาม ก็รูปนามเป็นของไม่เที่ยงอยู่โดยธรรมดา กาม
ทั้งหลายนี่จะเป็นของทิพย์ของสวรรค์ ชื่อว่าเป็นของไม่เที่ยงทั้งนั้น
ใช้จะไม่เที่ยงอย่างเดียวนั้นเมื่อไร ยังมีเพ็งผิงเผอยู่ด้วย คือราคะ
โทสะ โมหะ ชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะทุกข์ โทมณัส
อุปายาส แต่จะอย่าง ๆ ท่านกล่าวว่าเป็นเพ็งผิงเกิดเพ็งผิงทุกข์
มีขึ้นอยู่ทุกเมื่อด้วย คิดดูให้ดูน่าสมเพชเวทนาหนักหนา

จบ กามาที่นวกถา

ในเนกขัมมานิสังค์ พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงประกาศโดย
ปริยายเป็นอันมากควรฟังควรตรอง แต่จะยกมาแต่ดังในท่นพอ
ได้ใจความโดยสังเขป ดังพระองค์ทรงสอนเบญจวัคคีย์ว่า “เทวเม

ภิกขเว อนุตา ปพฺพชิตน น เสวิตพฺพา” แะ! ผู้เห็นภยในวัฏฏะ
บรรพชิตไม่พึงเสด็จภาวะธรรมมีเงื่อนไข ๒ คือกามสุขัตถิกานุโยค
ตั้งความเพียรทำตนให้ติดเนื่องอยู่ด้วยกามสุข ๑ คือ อตคกิตมถา
านุโยค ตั้งความเพียรทำตนให้ลำบากเหน็ดเหนื่อยเปล่า ๑

ธรรมชาติทั้ง ๒ นี้ ที่โน เป็นของเดวทราหม คนโม เป็นของ
ชาวบ้าน ไปกุชฺชนิกโก เป็นของปุกฺขชนคนหนาไปด้วยกิเลส อนริโย
ไซ้ของแห่งพระอริยะ อนุคฺคตญฺหิโก เป็นธรรมหาประโยชน์มิได้
คุมอยู่ด้วย

แต่ด้วยทรงแสดงมีชันนิมาทางกลาง คือ ชัยฆางคิกมรรค มี
สันมาทิวฐิเปนต้น ว่าเป็นมรรคาไม่แวะเวียนเกาะเกี่ยวด้วยตามก
ธรรมมีเงื่อนไข ๒ นั้น ดังนี้

ได้ใจความว่าพระอริยัฐังคิกมรรค ควรนับว่าเนกขัมมธรรม
เป็นคุณเครื่องออกจากกามเทสวณ ๑ เพราะวิธีออกจากกามมี
ประเภทเป็น ๒ คือออกด้วยกายอย่าง ๑ ออกด้วยใจอย่าง ๑
ออกด้วยกายนั้น คือถือเบธบรรพชาเป็นอย่างประเสริฐ เพราะ
บรรพชาเพศเป็นวิเวกห่างไกลจากอารมณ์ เครื่องช่วยวนจิตต์
ความเป็นจริงผู้ตั้งใจจะงดเว้นหลักเตียงกามสุขเมถุนวิรัต จะถือ
เพศนุ่งห่ม ตำ แดง เขียว ขาว เหลือง ได้เลือก ได้ทางเก่ง
หนวด ผมยาว ดั้นไม้ต้องนิยม ชื่อว่าบรรพชิตทั้งสิ้น ในผู้ถือเพศ
บรรพชิตปฏิญาณตนว่าเป็นบรรพชิตเหล่านั้น พวกใดยังประกอบ

กิจเกื้อกูลแก่เรือน เนื่องด้วยบุตรภรรยาอยู่ไม่ควรนับว่าบรรพชิต
 เลย เพราะไม่มีเนกขัมมคุณเครื่องออกจากกาม ความที่ได้กาย
 วิเวกนั้นเองเป็นเหตุเป็นปัจจัยแก่จิตต์วิเวก คือผู้เป็นบรรพชิต
 พรากรายจากกามารมณ์ได้แล้ว ต้องตรวจตราของให้เกิด ศรัทธา
 วิริยะ ทักษิณ อดิทธิก ฌานสมาธิ ปัญญาให้เกิด ถ้าดีดีสมาธิตั้งได้แล้ว จิตต์
 มีอารมณ์เป็นที่ตั้งแล้ว จิตต์ย่อมพรากรายจากกามวิตก พยาบาท
 วิตก วิหิงสาวิตก นับว่าเป็นสัมมาวิตกโก เป็นเนกขัมมคุณ
 เครื่องออกจากกามด้วยใจ ได้ใจความว่า การประพฤติพรตเมก
 วิตกได้แล้ว เป็นเนกขัมมคุณออกจากกามด้วยกาย ทำให้เกิด
 สมาริจิตต์ห้ามกามวิตกได้ เป็นเนกขัมมคุณออกจากกามด้วยใจ
 ผู้ออกจากกามได้ในขั้นนี้ ไม่ถึงสัมมุขเขตวิรัต แต่ถึงอย่างนั้นก็ยังยอม
 ได้รับความสุขกายแต่จิตต์ เพราะมิได้ประกอบกิจเกื้อกูล
 ผู้อื่นด้วยการแสวงหาเลี้ยงชีพ แต่เป็นโอกาสอันปลอดโปร่ง ไม่มี
 การขัดข้องในกิจที่จะเจริญละมละละวิปัสสนา เพื่อดำริแจ้งคิดแฉก
 เปิดโอกาสทางมาแห่งวิชา วิมุติอันเป็นที่สุดแห่งเพลิงกิเลส
 เพลิงทุกข์ เพราะปราศจากเวรภัย เสร็จกิจตามอุปนิสัยของผู้
 ประพฤติพรต เป็นอันถึงดีแห่งเนกขัมมคุณอย่างยิ่งดังนี้แล

จบเนกขัมมานิสังสักรา

พระลัมมามาตัมพุทธเจ้าผู้ฉลาดในอุบายแสดงธรรมปริยายให้ต้อง
 ตามอุปนิสัยของเวไนยสัตว์ โดยวิธีเทศนานัยต่าง ๆ ควรเรา

พุทธบริษัทจะครองตามให้เกิดความเชื่อความเลื่อมใส จนรู้ดีกัน
 ว่าเป็นที่พึ่งแก่ตนได้ เป็นความชอบยิ่งในการปฏิบัติกิจพุทธศาสนา
 แต่พึงฝึกหัดกายวาจาใจให้เรียบร้อยพันธุจริต มีระดับปริศธรรม
 อยู่ในตนทุกเมื่อ ระดับปริศธรรม ๑๔ ประการ ท่านแบ่งเป็น
 ๒ ภาค ๆ ละ ๗

ภาค ๑

- ๑ ดีทธา ความเชื่อพุทธศาสนา
- ๒ หิริ ความตอขายแก่บาป
- ๓ โอตตัปป ความสละคืนต่อบาป
- ๔ พาหุสัจจ ความฟังจำทรงพุทธศาสนามาก
- ๕ วิริยารัมภ การปรารภความเพียร
- ๖ สติ ความระลึกในสติบัญญัติฐาน
- ๗ ปัญญา ความรู้ทั่วตามสติบัญญัติฐาน

ภาค ๒

๑	ธัมมัญญ	เป็นผู้มีปรัตติธรรมตา	
๒	อิตถัญญ	รู้เนื้อความของธรรมตา	
๓	อิตถัญญ	รู้ตน	๔ มัตถัญญ รู้ประมาณ
๕	กาถัญญ	รู้กาถ	๖ ปริถัญญ รู้บริษัท
๗	บุคคถัญญ	รู้บุคคถ	

ท่านผู้ใดได้อ่านได้ฟังได้ตรอง ได้ความจริงใจเกิดขึ้นตาม
 ที่กล่าวมานี้ จิตเป็นผู้รักคน ถ้ารู้จักคนแล้วย่อมได้สิ่งที่พึงแก่ตน
 ไม่เสียสิ่งที่เกิดมาพบพระพุทธศาสนา

ได้ตรองแล้วใช้ได้

พระโพธิวงศาจารย์

ศุภกสถณาด้านเมืองสมุทรปราการ

วันที่ ๓๒ พฤศจิกายน วันโกธินทรศก ๑๒๔

กราบเรียนมายัง ท่านเจ้าคุณญาณรักขิต ทราบ

ด้วยตามในหนังสือไตรนิกาย ตอนบัญญัติวิภาค
หน้า ๒๑ บันทึก ๓๘ คำว่า “ให้คันคูดัวเราให้พบ” เจ้าคุณ
หมายความว่าอะไรเป็น “คัวเรา” เพราะพระพุทธเจ้าก็ตรัสว่า
(ฉัพเพหมมาอะนัตตา) ขรรพทั้งสี่ไม่ใช่ตัวทั้งนั้น ส่วนไหนเป็น
(อัตตา) คือ เป็นคัวเรา ขอเจ้าคุณได้โปรดชี้แจงให้เกตุาม
ทราบโดยชัดเจน ให้พอแก่ (อัครัญญ) ว่ารู้จักคัวเรากับเจ้าคุณ
กล่าวหรือเจ้าคุณจะหมายความว่าตามสมมติว่าขัน ๕ ส่วนอาการของ
รูปเดนามทั้ง ๒ เป็นคัวเราก็คงขัดขวางกันกับอนัตตะลักษณะสุดวิเศษ
จะอ้างว่าเป็นแต่สมมติ ก็ขัน ๕ อย่างเดียวจะ สมมติให้เป็นคัวเรา
ก็ได้ จะสมมติไม่ให้เป็นคัวเราก็คงอย่างนั้นหรือ เกตุามเห็น
ความยังขัดขวางกันอยู่ เพราะได้ยั้งเบี่ยงลงไปแล้วว่าขัน ๕ เป็น
(อนัตตา) ตายคัวอยู่กับที่จะเป็น (อัตตา) ตัวคนไปไม่ได้แน่
อัครานุกิริ ๒๐ บังคับเจอยู่ที่เดียว พิจารณาเหตุตามหนังสือเล่มนี้
ของเจ้าคุณไม่เห็นเจ้าคุณชี้แจงๆ ออกมาว่าอะไรเป็น (อัตตา) คือ
คัวเรา เห็นมีแต่เจียดเอา (อัตตา) คือคัวเรามาแต่ขัน ๕ ทั้งนั้น
ตามความในหน้า ๒๑ บันทึก ๕ คำว่า “รูปเดนามทั้ง ๒ อย่างประชุม
กันเข้าเป็นอันเดียวกัน เรียกว่าตัวคน สัตว์ บุคคล เรา เขา โดย

สัมมตติ” แล้วยกชี้คอกันเองในหน้า ๒๓ นั้น บันทึก ๑๓ คำว่า
 “นามรูปไม่ใช่เรา เราไม่ใช่นามรูป” ดังนี้ แม้ว่าเจ้าคุณจะหมาย
 เอา รูปนามที่มีอุปาทานเป็นตัวเรา รูปนามที่ไม่มีอุปาทานไม่ใช่ตัว
 เรา ก็คงไม่พ้นความหวังใจว่าขันธ ๕ เป็นตัวเราไปได้ เพราะเป็น
 ขันธ ที่มีคามยึดแต่ไม่มีคามยึดเท่านั้น ใครดำคณณิจจึงเข้าไปยึด
 เขามันในขันธ ๕ ว่าเป็นตัวคน ขันธ ๕ กับกิเลสนั้นเองหรือเป็นผู้
 ดำคณณิจ วิญญะ ๓ มีอยู่ในใครทำใครให้หมุนเวียนไปในดังสาร
 วิญญู ทำขันธ ๕ หรือให้หมุนเวียนไป ขันธ ๕ ก็เป็นตัว วิปากะ
 วิญญะ ในที่สุดหนังสือของเจ้าคุณก็เตือนอยู่ว่า รู้จักตนแต่ด้วยยอม
 ใต้ที่พึ่งแก่ตน ใครเป็นผู้รู้จักตน ใครใต้ที่พึ่งแก่ตน ใครเป็นผู้ค้น
 ดูตัวเรา ขันธ ๕ หรือเป็นผู้ค้น เช่นคำเขากด่าว่ากันอยู่ว่า ใจเรา
 เสร้าหมอง ใจเราบริสุทธ์ ใจหรือเป็นเรา เราหรือเป็นใจ
 เกต้ามขอสัมมตติให้สบาย ขออย่าค้านคำสัมมตติ จริงของสัมมตติ
 นั้นอย่างไร ? เกต้ามรู้แล้วว่าสิ่งทั้งปวงต้องสัมมตติออกมาก่อนจึง
 จะรู้กันได้ ดังตัวอื่นให้สัมมตติเขาดังอยู่เป็นปรกติ

ในที่สุดเกต้ามขอโอกาส โดยความเคารพมายังเจ้าคุณโปรด
 อธิบายโทษให้แก่เกต้ามด้วย (โปรดตอบ)

เซ็นชื่อ นายเงินผู้ถาม

อยู่บ้านหลวงราชายสาธก ตำบลเมืองสมุทรปราการ เป็นผู้
 แสวงหาธรรมของจริงที่เป็นแก่นสาร

ทิวติบรณิวัค กรุงเทพ ฯ

วันที่ ๑๕ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๒๔

ถึงนายเงินอุบาสก ด้วยจดหมายของท่านลงวันที่ ๑๒ เดือน
ใจความถามถึงอัครประเภท ตามหนังสือไตรนิกาย มีเนื้อความ
หลายประการ ทราบตลอดแล้ว ข้อถามนั้นฉันมีความยินดีมาก
ซึ่งลงชื่อของคนในหน้าสมุดนั้น ก็มีความหวังผู้ถามดังท่านเอง
ไซ้จะขอคัดบอสดั้ะไร

จะตอบพอได้ใจความ เพราะถึงตัวฉันรับสมุดนั้น ฉันเชื่อ
ว่าท่านซึมค้อยู่แล้ว ด้วยนามรูปเบญจขันธ์ ย่อมร้อยด้วยกันตาม
ที่กล่าว รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เป็นของไม่เที่ยง
เป็นทุกข์ เป็นอนัตตาดังนี้ แต่ไม่เที่ยงเป็นทุกข์เป็นอนัตตานั้น
จะเป็นของๆใคร ควรตอบว่าของเรา เราของใคร เราของสัมมติ
สัมมุติของใคร สัมมุติของวิมุติ วิมุติของใคร วิมุติของอมตะ
อมตะของใคร ของอมตะ

อีกนัยหนึ่ง อัคราฐไม่ถูก ช้ได้แต่อนัตตา ผู้ตรัสจกอนัตตา
จนสิ้นเชิง ครวงคามพุทธภาษิตว่า “ตัปเพหิมมาอนัตตา” แล้ว
อัคราย่อมปรากฏขึ้นเอง เพราะเป็นสันติวิสุทธิ

อีกนัยหนึ่ง ถ้าจะหมายความว่าตามอัครัญญุประเภท ฉันเข้าใจ
ว่า เมื่อกิเลสเพียงชั้นใดยังมีอยู่ กิเลสชั้นนั้นแหละเป็นเรา เมื่อสิ้น
กิเลสแล้ว ความสิ้นกิเลสชั้นนั้นแหละเป็นเรา

ตอบเพียงเท่านี้เชื่อว่าพอประสงค์แล้ว

พระญาณรักขิต

ป.ต.

คราวนี้จะพิมพ์ขึ้นใหม่ อยากจะอธิบายคำตอบปัญหาขายเงิน
 ค่อดีกหน่อย ที่ขายเงินเขาถามยี่ดวอนนั้นคือเขาดักไว้ เขา
 ประสงค์จะให้ตอบเพียงอัตราค่าเดียวเท่านั้น ที่ตอบเขาไปเพียง
 เท่านั้น จำเพาะขายเงินเขาได้ความดีแล้ว ถ้าผู้ถอนอัตรานุทฺธิ
 ไม่ได้จะยังไม่เข้าใจ เป็นปัญหาสำคัญมาก เกี่ยวกับภูมิพระโสดา
 อัตรานุทฺธิ นั้น คือเห็นตัวเป็นเบญจวัชร เห็นเบญจวัชรเป็นตัว
 เห็นตัวอยู่ในเบญจวัชร เห็นเบญจวัชรอยู่ในตัว วัชรณะ ๔ ๆ
 เป็นทิวรี ๒๐ อันนี้แต่ละเป็นดักกายสัมมุข ทิวรี ๒๐ นี้แต่ละดับเป็น
 ดักกายนิโรธ คำที่ท่านแสดงว่า “อัตรานิ อัตรานิ นาโถ” คนเป็น
 ทิ้งแค้น หรือคำว่า “อัตรานุทฺธิ บันฑิโก” บันฑิโกท่านยอม
 ทรมาณคนทั้งนั้น ท่านหมายดักกายนั้นเองเป็นคน ล้วนเบญจวัชร
 เป็นแต่อัตรานิไม่ใช่คน อัตรานิให้หมายดักกาย อัตรานิให้หมาย
 เบญจวัชร ในที่สุดให้เพิกอัตรานิออกจากดักกายอีก ด้วยบทว่า
 “ดีเพ ฐัมมา อนัตต” ธรรมทั้งนั้นไม่ใช่คน คำว่าธรรมทั้งนั้นให้
 หมายดักกายทั้งนั้นไม่ใช่คน เป็นธรรมต่างหาก อัตรานุทฺธิก็
 ดับเท่านั้น

พระโพธิวงศาจารย์

วันที่ ๒๖ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๖๗

